د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنګ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

فرهنګ - یوولسم ټولګی

Ketabton.com

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري.پلورل او پېرودل يې په کلکه منع ده. له سرغړوونکو سره قانوني چلن کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنگ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلفان

ـ عبدالحمید عاطف

ـ فضل الرحمٰن فقیهي

علمي او مسلکي ایډیټ

ـ دکتور خوش نظر پامیرزاد

ـ عبدالرؤوف حکیمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډیټوران

- محمد امین نژند

- غلام سرور ګلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه

ـ ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

ـ دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

ـ صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلّي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلـــوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د ترکمنـــو د تـــاجکـــو
ورسره عرب، گوجـــر دي — پامیـــریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایمـــاق، هم پشه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي — لکـــه لمـــر پر شنه آسمان
په سینـــه کې د آسیـــا، به — لکـــه زړه وي جـــاویدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوين او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ گران استادان او ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤوليتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوين کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په ترتيب او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

خپرکي	د لوست شمېر	سرلیک	مخ
	سریزه		ح
	دکتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی خپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې اوافسانې	۳
	دویم لوست	کیسې او حکایتونه	۱۱
	دریم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي خپرکي لنډیز		۱۹
دویم خپرکی	ولسي ادبیات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دویم خپرکي لنډیز		۲۷
دریم خپرکی	جامې او پوښاک		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هیواد د خلکو جامې	۲۹
	اووم لوست	د واده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دریم خپرکي لنډیز		۴۱
څلورم خپرکی	واکمني او سیمه ییزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هیواد کورنی توکمیز جوړښت	۴۳
	یوولسم لوست	مرکه او جرګه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتریخوالي او دښمنیو سر چینې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم خپرکي لنډیز		۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم ځپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړو لو مواد، لارې او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅې او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	څېري کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا،برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتوری هنرونه	۷۹
	د پنځم ځپرکي لنډیز		۸۳
شپږم ځپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لېږد را لېږد	۸۵
	یوویشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لېږد را لېږد	۸۷
	دوه ویشتم لوست	دخارویو په واسطه لېږد را لېږد	۹۱
	درویشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لېږد را لېږد	۹۷
	د شپږم ځپرکي لنډیز		۱۰۱
اووم ځپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لو بې	۱۰۳
	پنځه ویشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ ویشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه ویشتم لوست	په بیلابیلو لوبوکې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته ویشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبو کې زموږ دهېواد....	۱۱۷
	د اووم ځپرکي لنډیز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

فرهنگ څه شی دی؟

فرهنگ

شنیـــدم زدانـــای فرهنـــگ دوست　　　　زهی آنکه فرهنگ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې دآریانا او خراسان په نومونو يادېده، د پېړيو په اوږدو کې د روښانه ملّي اوفرهنګي هويت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي اوفرهنګي هويت عبارت دي له: تاريخ، ژبه، هنرونه، ادبيات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړيو په اوږدو کې زموږ د نيکونو په واسطه ايجاد شوي او دوخت په بهير کې پاخه شوي او وده يې کړې ده.

د دې ملّي اوفرهنګي زېرمو او پديدو له يو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپانه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او بڼه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم، باورونه، ګمانونه، ګروهنې، تهذيبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ د يوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې دا کتاب، او وه څپرکي لري،

په لومړي څپرکي کې اسطورې، کيسې او حکايتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته را غلي او څرنګه ترنن ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بيان شوی دی.

په دويم څپرکي کې ولسي ادبيات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونهٔ خروار) په ډول ياد شوي دي. تاسې به په يقين سره په سلګونو داسې نورې هم په ياد لرئ او هم به يې راغونډې کړئ.

په دريم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو ښکلې او ډولونه د هغوی له تصويرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کليو، بانډو، د ښار اوسيدونکو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه تر نن پورې دود لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد د کورنيو او قومونو جوړښت، دکليو او کورنيو ترمنځ اړيکې، د جرګو او مرکو د دوديزې سيمه ييزې و اکدارۍ ځرنګوالى، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزاياوې او زيانونه بيان شوي دي چې د هغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړانديزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شريک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نيکونو د ژوند د لرغونو ځايونو، د غارونو پخواني کورونه، ختين او ځپر ي کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نيکونو کورونه، د ځارو و غوجلې د هغوى د جوړښت د ځرنګوالي او تصويرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد ياستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانيو کاروان سرايونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د ميناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په يقين سره د هغوى د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم ياست.

په شپږم څپرکي کې د تېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد وسيلو ډولونه د انسانانو او ځارو و په ګډون د لېږد رالېږد لومړني او د نن ورځې پرمختللې و اسطې د هغوى د تصويرونو سره ترتيب او تاسې ته مو درپېژندلې دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بيان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځينو سيمه ييزو لوبو د کولو په طريقو او ګټو سره بلد شئ.

کوم شيان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې ترې را و اخيستل شي.

زه يقين لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوى رسالت څخه خبر ياست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد د ګټور، پراخه او لوى فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټی کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوی روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وياړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسې په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتیاوو او ځرنګوالي خبرياستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت ښرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډکلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوريک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او د غیر افغانی عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتواوې، توکي، مفاهيم او ارزښتونه به وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاريخي قدامت باندې پوهه شي، له يوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پېړيو په تېرېدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په ټولنيز ژوند کې د دې ډول ادب په ګټو، ښېګڼو او اغېزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکايتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

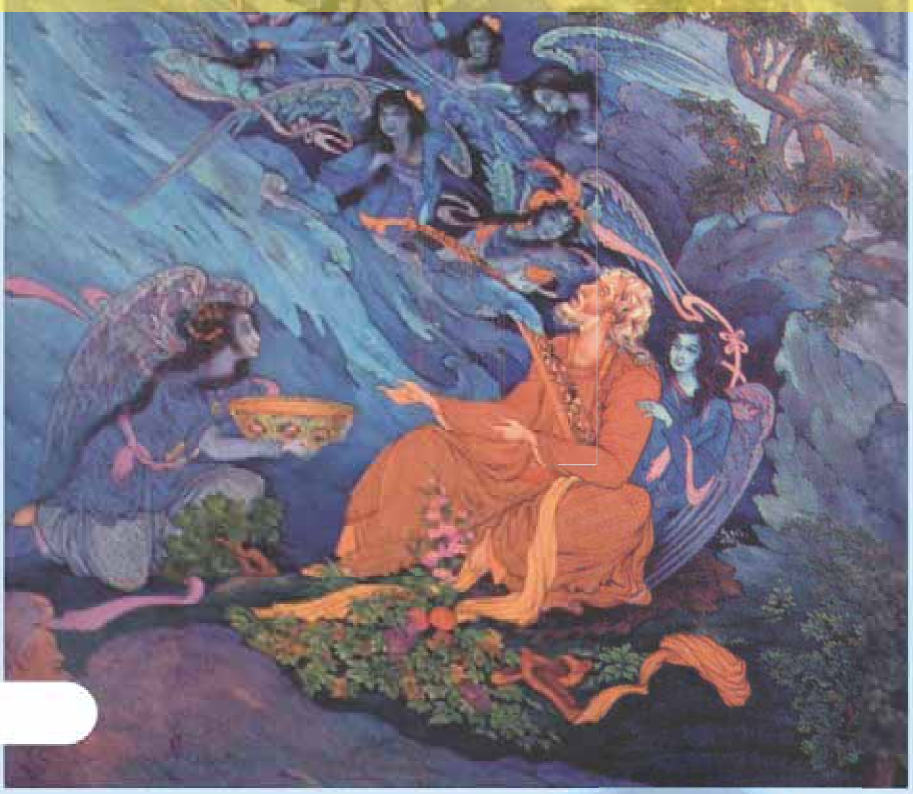

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟
- تاسو څو افسانې اورېدلي او په ياد مو دي؟

(۲) تصوير

اسطوره: زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وګړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او تر نن پورې يې دوام کړی دی.

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوې محتوا لري او زياتره دغو شته والي او عملي توب د عقل له پلوه شوونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پديدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځينې نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزيات شوي وي.

اسطوره د يوه قوم د تاريخي او نا ليکل شوو خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سريزه ده. اسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو بېانونکې ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غريزوي او آرماني هيلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشناکیسې دي.

د بېلگې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړیواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا يې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولگه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توگه د سندربولو او بزگرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستيو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټيز آرونه جوړوي.

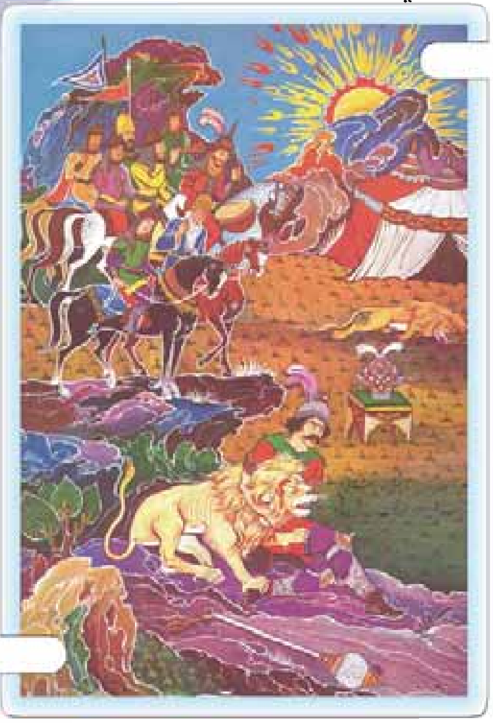

(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنيو لاسته راوړنو يوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوندکې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانگړې توگه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاگانو یا د باباگانو چار چاپیر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او دُر خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او گل اندامې، ورقه او گل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و، نه و، یو پاچا و ناست په دو کانچه و

ما و وېښت په ډبره هغه ولوید په لکره

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

یا: یو و، یونه و غیر له خدایه بل څوک نه و

یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

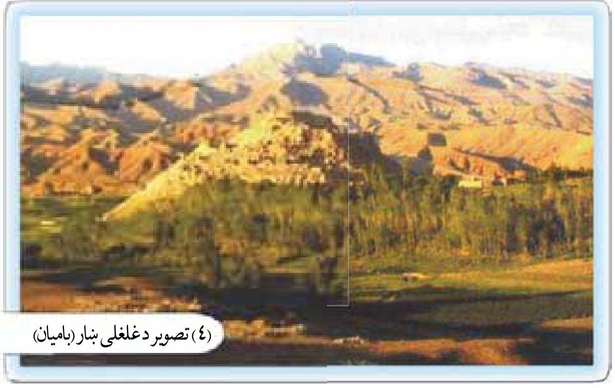

(٤) تصویر د غلغلی ښار (بامیان)

او په داسې ویناوو او جملو کیسې پیلوي او ماشومان یې په مینه سره اوري.

زموږ ګران هېواد چې له پخوا زمانو راهیسې یو بډای فرهنګي هېواد و، تل یې په خلکو کې د افسانو ویل او اورېدل دود و او تر ننه پورې دوام لري، لکه:

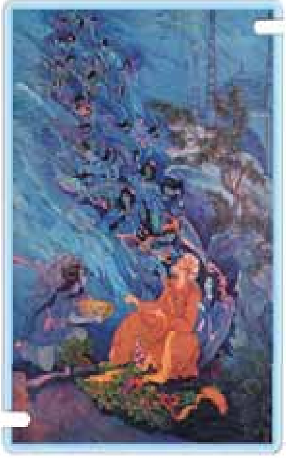

(٥) تصویر

د مرد او نامرد، وري او لېوه کیسې د کلیلې او دمنې کیسې چې د ځناورو او ښاروېو په ژبو یې وايي. همدارنګه د هزارویکشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او ګیدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسګونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختیاوو نننې وسایل لکه رادیو، تلویزیون، او ... هم نه و، نو خلکو خپل وزګار وختونه دګټورو خبرو او کیسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به یې کیسې او افسانې ویلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې دکیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زیات نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګړنیزې کیسې یا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کیسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونو تولې خواوې ښانوي. په افسانو کې له عقله لرې برخلیکونه او په زړه پورې پېښې تمثیلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردیو، سپین دیو، سیمرغ، د کوه قاف ښاپیرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د یادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنیزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړیکې له یو بل سره بیانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسي، قهر، غوسې، کینې، د دروغو څخه بد ویل کېږي او ښه فضایل او خصلتونه لکه رښتیا ویل، پاک زړه توب، عدالت، مینه، قناعت، زغم، حوصله او سرښندنه ستایل کېږي. باید و وایو چې ځینې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مینې څرګندونه کوي او د مخکنیو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مینې درس راکوي او پندونه ترې اخیستل کېږي.

کله ناکله وګړنیزې افسانې په بېلابېلو ځایونو او وختونو کې په یو او بل ډول موږ ته رارسېدلې دي، نو د لېږد او انتقال د زمانې په بهیر کې یې له یوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې یو له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قیمت کیسه (افسانه)

و، نه و، غیر له خدای ﷻ بل څوک نه و.

په تیرو زمانو کې یو سړی و، چې د یوه ځنګله په څنګ کې یې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، دیوې لور نوم یې (زمرت) او د بلې نوم (قیمت) و. قیمت لټه او (زمرت) هوښیاره او خواریکښه نجلۍ وه. د (قیمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور یې ولې لکه د (زمرت) غوندې هوښیاره نه ده.

(قیمت) ته به یې چې څومره نصیحت کاوه ګټه یې نه کوله او له بل پلو به یې له (زمرت) سره کینه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ورځ يې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شيطاني يې ورته وکړه، (زمرت) يې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدګزاره معرفي کړه او وېې ويل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» څو ورځې او هفتې يې خپل مېړه وګواښه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه يې له ځان سره يوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په يوه ګوښه کې يې پرېښوده. خپل تبر يې را واخيسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر يې په يوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځيد، (زمرت) يې په ځنګل کې يوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې يې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اوريدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار يې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تياره خپره شوه او پلار يې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته يې وليده چې تبر باد په ونه وهي او پلار يې نشته. ډېره وويريده، يو خوا بله خوا يې منډې و وهلې او د پلار جان، پلار جان! نارې يې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تياره شپه کې روانه وه، آخر يې د ځنګله په يوه ګوښه کې يوه تته رڼا وليده، ځان يې هلته ورساوه. ګوري چې يوه کوټه ده او په هغه کې يوه جادوګره ښځه ناسته ده. دکوټې دروازه يې ور وټکوله، اجازه يې واخيسته، دننه شوه او سلام يې ور واچاوه. جادوګرې ورته وويل:((عليکم السلام، اې نازنينې نجلۍ، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نيمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه يې ؟)) زمرت پېښه ورته بيان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ يې ورکړ او بېايې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ويده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې يې اوبه وشيندلې او جارو يې کړ. د سهار چای يې برابر کړ او جادو ګرې ښځې ته يې غږ کړ چې: « پاځېږئ چای تيار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګوري چې دکور ټول انګړ دهنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تيار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او بيا يې د غرمې او بېګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. څو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادو ګره ښځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به یې ورباندې تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ په ځنګله کې د شنیلیو او ونو ترمنځ ګرځېده او د هغو ننداره به یې کوله. خود زمرت مور او پلار ډېر غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

یوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوز کړي، ناڅاپه یې خپل کور ولید، ډېره غمجنه شوه، په ژړا یې پیل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: ((لورې، ولې ژاړې؟ هغې وویل: خپل کور مې ولید. نو ژړا راغله.))

ښځې ورته وویل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شین صندوق له ځان سره را ښکته کړه)) زمرتې صندوق له ځانه سره راکوز کړ.

جادوګره وروسته ځنګله ته لاړه او یوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق یې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجی یې زمرتې ته ورکړه او ورته ویې ویل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې سپره شه او خپل کورته دې لاړه شه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نیغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډیان د زمرتې په لیدو ډېر خوښ شول، خو میره یې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کیسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګوري چې صندوق له وربښمینو جامو او طلایي ګاڼو څخه ډک دی، خوښي یې لا ډېره شوه.

سبا چې د قیمتې مور له وربښمینو جامو او طلاوو ډک صندوق ولید، بخیلي او کینه یې لا ډېره شوه او میرې ته یې وویل: «قیمته هم سبا ځنګله ته یوسه!

قیمته یې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په یوه ځا ی کې یې پرېښوده، تبر یې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نیمه شپه قیمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه یې له ټکولو او اجازې پرته پرانیسته ور دننه شوه او سلام یې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه یې قیمتې ته راوړل، هغه یې وخوړل او ویده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قیمت لا تر اوسه ویده ده. د سهار چای یې تیار کړ

او قیمته یې له خوبه راوېښه کړه.

قیمته په ډېرې لټی له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هېڅ کارته یې لاس نه ور وړ. جادوګرې ښځې ورته وویل:

« قېمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې وویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تور صندوق له بامه راښکته کړ، ګاډۍ کې یې کېښود او قیمتې ته یې وویل: «ګاډۍ کې کېښېنه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالۍ سره په ګاډۍ کې کښیناسته او ان ماښام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق راوړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را ووتل او پرقیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتیدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تښېدلي وو.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اوریدلې وې، کله یې چې کورته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته دننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلی، حسادت او بدګوزرانی له امله له منځه لاړې.

له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښې سره خپل ژوندکاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نومونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیرې او که غیر اساطیرې) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيسې او حکايتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کيسې او حکايتونه اورېدلي او په ياد مو دي؟

کيسې او حکايتونه د هرې ټولنې د فرهنگ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کيسې کله ځانته ادبي بڼه پيداکوي او په کتابونو کې راځي، اما کيسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له يوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسيدلې دي.

ځينې کيسې ځانگړې ويونکي لري او د ټاکلي فرد يا قوم برخليک بيانوي؛ خو ځينې يې بيا ځانگړي ويونکي نه لري او د هغه قوم يا شخص په اړه چې کيسې ويل شوې دي ويونکی يې معلوم نه وي.

کيسې او حکايتونه ډول ډول محتوا گانې لري او هغه بېلابېل برخليکونه بيانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کيسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنيز، ديني او نور له پنده ډک مفاهيم او معناوې لري.

د کيسې او افسانې توپير

کيسه ډېر خله له واقعيتونو سره سمون لري او که ساخته گي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجوديت ناشونی نه گڼي، يعنې کيسه ديوه فرد او يو قوم هغه تېر يادونه او برخليکونه دي چې يا په هماغه ډول واقع شوي وي او يا کيداى شي هغو ته ورته کيسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خيالي او اسطوره يي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښيده محال گڼي. په بله وينا افسانې او اسطورې سره گډې دي خو کيسې او حکايتونه د اسطورو سره يو والى نه لري او کېداى شي چې د ژوند له واقعيتونو سره سمون ولري.

لاندې يو حکايت د بېلگې په توگه را نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکایت

وايي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې يو سوداګر و چې د هندوستان تجارت يې کاوه. يوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. څرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه يې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او دګانو فرمايش وکړ. سوداګر يو طوطي هم درلود، له هغه څخه يې هم پوښتنه وکړه: «تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم؟»

طوطي وويل: «کله چې د هندوستان له پلانکۍ سيمې څخه تيرېدې، هلته يو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوند کوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتيا او سلامتۍ احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال يې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګرانبيه سوغاتونه يې خپلې کورنۍ او نورو ته واخيستل او د بېرته راتګ هوډ يې وکړ او د خپل طوطي له فرمايش سره سم د هغې سيمې ځنګله ته ورغی او هلته يې د طوطيانو يو لوی سيل وليد.

سوداګر د طوطيانو سيل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام يې هغوی ته ورساوه.

(۶)تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له ونې څخه پر ځمکه راولوید او مړ شو. سوداګر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنګه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېر خپګان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته وویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه «زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سوداګر وویل: «هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمد لاسه په رپېږدېدو شو، په ځمکه راولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداګر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کېیناست.

سوداګر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنګه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطي

زما خپلوانو عملاً ما ته ښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداګر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. او س

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د خدای په امان!» دا خبره یې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته یې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره یوځای شو.

په ټولګي کې فعالیت

- له زده‌کوونکو څخه دې یو کس نورو ته یوه کیسه و وایي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې د کیسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلې کورنۍ له غړو څخه د کیسو پوښتنې وکړي ، هغه دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوریدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاریخ څخه دمخه دورې او د پخوانیو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د یوه ملت هغه ارمانونه چې تاریخ، اسطوره، خیال او ربنتیا ورسره ملګري وي، رانغاړي.

حماسي شعر د یوه ملت تاریخ، هېلو او آرمانونو ښکارندوی دی یا په بله وینا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خیالي کیسو تاریخ دی. دغه ډول حماسي شعر څو اړخیزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعګانو، اسطورو، د پهلوانۍ له افسانو، تاریخ، فولکلور، د ښو ونیز مذهبي حکایتونو، اخلاقي او فلسفي نظریو او د حیواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلولیو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنګه حماسي نظمونه سربېره پر دې چې د یوه ملت د قهرمانانو، زړورتیاوې، جګړې، مدني ځانګړتیاوې، اخلاقي او فرهنګي حالت تمثیل او بیانوي. همدارازکېدای شي حماسه د یو ملت د تمدن د یوې برخې او یا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځینې نورې ځانګړتیاوې

۱ـ حماسي شعر د قومي، توکمیزو، ملي قهرمانیو او جګړو بیانوونکی دی.

۲ـ په حماسي شعر کې خارق العاده عجیبه او فوق العاده پیاوړتیا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سیمرغ زال روزي. د عطار منطق الطیر حماسي او عرفاني شعر کې سیمرغ پیاوړي رول لري. همدارنګه د وزرلرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د یادولو وړ دی.

۳ـ په حماسي شعر کې دارویي بوټي فوق العاده رول لري.

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډارونکو او خیالي موجوداتو ځخه وي، لکه: دیوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډارونکي خیالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفندیار په خپلو «هفت خوانونو» کې ښامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ویونکي زموږ د ټولنې په بډای فرهنګي حوزه کې زيات ليدل شوي دي، مثالونه يې د سومري ګيل ګيميش، د هندیانو مها بهارت، په اوستا کې مهريشت او زامياديشت او د فردوسي د شهنامې لومړۍ برخه د فريدون تر ژوند پورې او طوسي اسدی، ګرشاسب نامه او د بلخي ابو المؤید شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابو العلای بلخی شاهنامو کې دغه ټکی ليدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شيرينو او په ترکي ژبه کې دګوراوغلی مشهور حماسي داستان د يادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنیز او لرغوني فرهنګ یوه برخه ده؛ خو د راډيو تلويزيون د رامنځته کېدو سره دغه پخواني او لرغوني دودکم شوی دی، مګر په تېرو دورو کې د شاهنامې لوستل زيات دود و.

(۱۰) تصویر، دشهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زيات درلود. په يوه ځای یا کور کې به راټولېدل او يو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به يې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مينې سره اورېدل او له هغو به يې خوند اخيسته.

لکه چې وويل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زیاترو يې، حماسي او رزمي بڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده چې زموږ د هېواد د سترو شخصیتونو او مشرانو د جګړو او اتلولیو د تاریخ بیانوونکي وو او خلکو به يې اوريدو ته ډېره مينه درلوده. دلته به د شهنامې یوه وره ټوټه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگـــــر باره اسپـــان ببستند سخت
به سر بـــــرهمی گشت بدخواه بخت

بـــه کُشتی گرفتـن نهـــادنـدسـر
گـــرفتند هـــــردو دوال کمـــر

سپهـــدار سهــــــراب و آن زوردست
تـــو گفتی که چـــرخ بلندش ببست

غمـــی گشت رستــــم بیازید چنگ
گـــرفت آن ســـر و یال جنگی پلنگ

خـــم آورد پشت دلاور جــــوان
زمــــانــه ســرآمد نبودش تـــوان

زدش بــــر زمین بر، به کـــــردار شیر
بدانست کـــو هم نـمانـدبــه زیـــر

سبک، تیغ تیـــز از میان بـــر کشید
بـــرِ پـور بیداردل بــــر دریـــد

بپیچید سهـــــراب و پس آه کـــرد
ز نیک و بد، اندیشه کــــوتاه کـرد

بدو گفت گـــــر زانکه رستــــم تویی
بکشتی مــــرا خیره بـر بـد خـویـی

ز هـــر گونه بودم تـرا راهنمـــــای
نجنبید یـک ذرّه مـهــــرت ز جـای

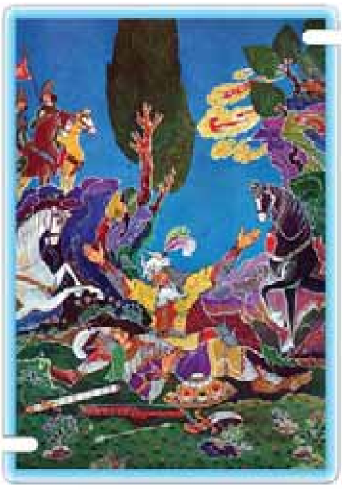

(۱۱) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنون بند بگشـــــای از جوشنـــــــم	بـرهـنه ببـیـن ایـن تـن روشـنــم
بـــه بازوم بـر مُهـــــرۀ خـود نگـر	ببین تا چه دیـد ایـن پسـر از پـــــدر
چـــو بگشاد خفتان و آن مُهـــره دید	همـــه جامه بر خـــویشتن بـردریـد[۲]

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نورو ته دې و وایي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوم پاچا په تشویقونه کې ویلې ده؟
- د حماسي داستانونو او ربدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې ځوبیتونه موزده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکي ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډیز

اسطورې، افسانې، کیسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پېړیو په اوږدوکې د عامیانه فرهنګ او د لوړو خیالونو د لاس ته راوړنو د بنیادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پدیدو کې د وګړو په ستاینه کې له اندازې څخه زیاته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غیر عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خیالي کیسې دي.

افسانه هم د خلکو د ژبنیو لاس ته راوړنو یوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره یې محتوا لري.

کیسې په زیاته اندازه له واقعیتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه ګڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاریخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بیانوونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانیو د ویاړونو او له غرور څخه د ډکو هیلو خیالونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

ولسي ادبیات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه ادبیاتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاریخي سابقې سره آشناشي. زده کوونکي به په ورځني ژوندکې دخلکو په فکر اوژوندانه باندې ددې ډول ادب په گټو، مزایاوو او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپیر او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

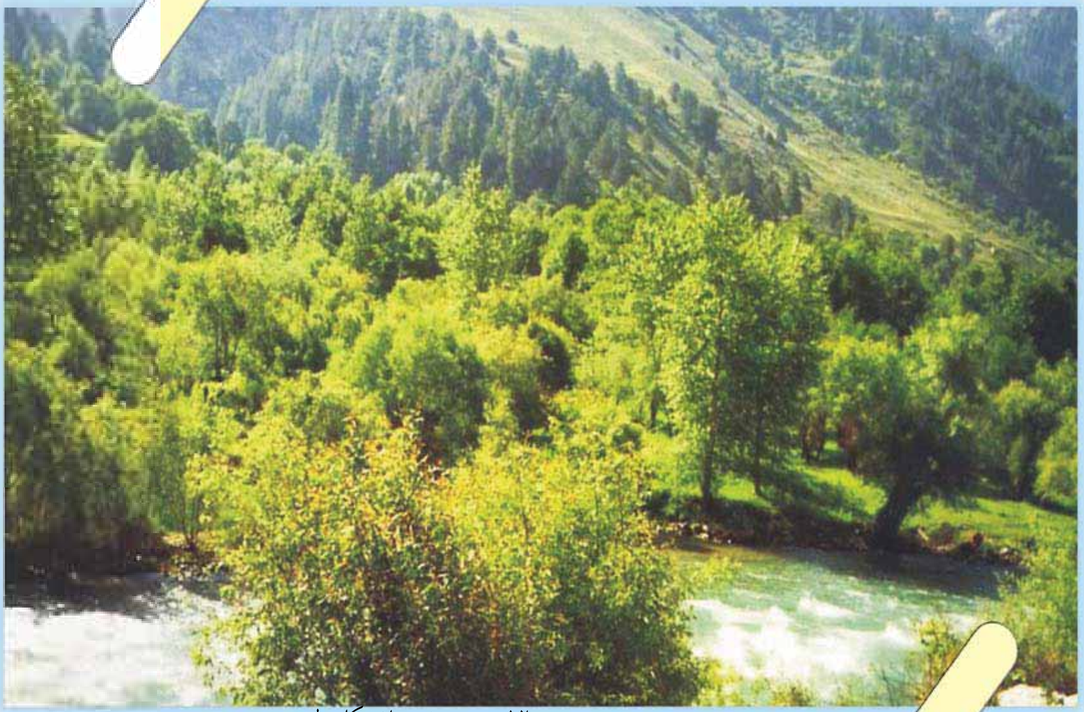

(۱۲) تصویر، دنورستان ښکلې طبیعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنيزو ادبياتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبيات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طريقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بيانوونکي دي چې ځانګړې اهميت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنيو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډيو ويونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ويل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په ياد لري او له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډيو د عوامو خلکو له طبعې څخه سرچينه اخيستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري،کله مينه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنيز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکاميو په وخت د درد او سوز بيانوونکي وي او ځينو نورو يې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځينې اړخونه بيان کړي دي.

لاندې يو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلـــــونه ډېــر درســـــــره راوړه   زه د اور بــل د پاســه چتــر جوړومه

اصـيـــل ګـــلاب راڅـخــه ورک دی   کـم اصل ګل کـه بـويـوم ډک دي باغونه

گلابه دا قدر دې بس دی   چې جینکۍ دې په اوربل کې گرزوینه
مخ دې گلاب سترگې دې شمعه   زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳)تصویر

آشنا مې نوی سوداگر دی   په سر بازۍ کې به لونگ راته راوړینه
په لویو غرو د باران شور شو   ښکته لانده شول د لونگو درمندونه

(۱۴)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کشمالو به دې باغوان شم | چې هر سهار دې په وړيا د يدن کومه
گلان دې ټول له تا قربان شي | ته کشمالی يې نور سلام درته کوينه
يادې په خوله کې کشمالي دي | يادې د عطرو په چينه لمبلي دينه

(۱۵)تصوير، د پغمان گلونه

(۱۶) تصوير، د پسرلی گلونه اوسيند

غاټول به ټول اميل به جوړ کړم | د يار دپاره يې په غاړه گرځومه
يا د لالـه په گل شبنم دی | يادې د مخ په ستارو خولې راځينه
مخ دې گلاب سترگې نرگس دي | دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلاب له اصله شهزاده دی   رامبېل چامبېل يې نوکران نيولي دينه

زما جانان گل د ريحان دی   پاس په آسمان دی ملايکې يې بويوينه

(۱۸)تصوير، د مرسل گل

(۱۹) تصوير، غوزان (چارمغز)

ستا د ښايست گلونه ډېر دي   ځولۍ مې تنگه زه به کوم کوم ټولومه

په ټولگي کې فعاليت

- د زده کوونکو چې څومره لنډۍ يادې وي خپلو ټولگيوالو ته دې و وايي.

پوښتنې

- د لنډيو زمزمه کول له ټنگ ټکور سره همغږي لري که نه؟
- لنډۍ چا ويلې دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د زياتو لنډيو د زده کولو په خاطر د کور له غړو څخه پوښتنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په لیکنه کې کارول کېږي. یو شاعر یې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثیل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنایه به عَدُو ضرب شمشیر ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې دکنایې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجیه شوې وي د توري ګوزار هغه تاثیر نه لري لکه چې د ضرب المثل ګوزار یې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړیو، پېړیو تجربو پایله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکي افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنی پدیدې د خلکو په منځ کې اوږد تاریخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه تو ږل شوي، بدلون یې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپیر

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ویونکي فکر پکې په غیر مستقیم او کنایي ډول وړاندې کېږي. یعني د ناځرګند هدف لپاره کارول کېږي او موخه یې د الفاظو ښکاره او مستقیمه سپړنه نه ده. د بېلګې په ډول: « چې نه سیخ وسوزي، نه کباب» د سیخ او کباب له سوزلو ربښتیني معنا څخه یې موخه نه ده، بلکې د یوې پېښې پر دواړو خواو و باندې د ستم او تیري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ویونکي موخه د حقیقي معنا بیانول دي. د بېلګې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ویلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنګ یې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلګې په ډول راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

کوږ بار تر مزله نه رسېږي.
بې عمله عالم، بې شاتو مچی ته ورته دی.
پښې له ليمڅي سره وغځوه.
خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.
مار چيچلی له پړي ډارېږي.
گودر گوره، موزې باسه.
له ښو ښه زېږي، له بدو وابنه.
دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.
دوست په کلو ، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.
عبدالرحمن بابا وايي:
کوهي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښيار دښمن ښه دی.
هوښيار دښمن به دې لوړ کړي.
په هر کار کې مشورت بويه! بې مشورې کار ناکامي ده.
لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعاليت
- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگيوالو ته و وايي.

پوښتنې
- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځينې ژوند او د ويونکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو وراندې کول څه اغيزې لري؟

کورنی دنده
- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

د دویم څپرکي لنډیز

ولسي ادبیات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او بنو بیانوونکي دي.

د لنډیو ویل د عامو خلکو بیتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د بیلتون او د وطن دوستۍ محتواوې لري.

په متلونو کې د ویونکي خیالونه په غیر مستقیم او په کنایي ډول بیانیږي او مستقیمه معنا نه لري او په مقوله کې د ویونکي موخه دا وي چې د یوه مطلب حقیقي او مستقیمه معنا او مفهوم بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

(۲۰) تصویر، جنکۍ په ملي جاموکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولایت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کليو کې د خلکو جامې

زموږ په گران هېواد کې جامې او کالي د سيمه ييزو او اقليمي شرايطو له مخې له يوې سيمې څخه بلې ته توپير لري.

(۲۱) په(نورستان) کې د شپون تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلگې په توگه پښتانه په کليو کې پټو، څپلی، کميس او پرتوگ، لونگی او واسکټ اغوندي.

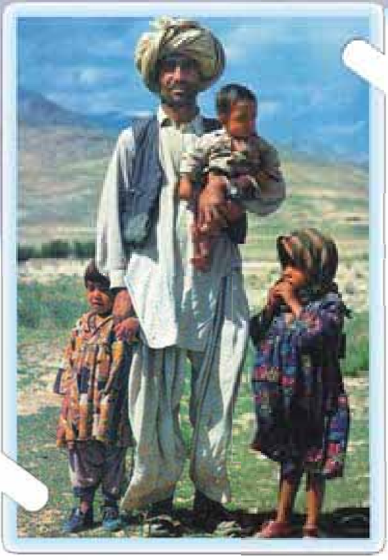

(۲۳) تصوير

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(گنډۍ)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پا ی تاوه چې ټول پخپله جوړوي،اغوندي.

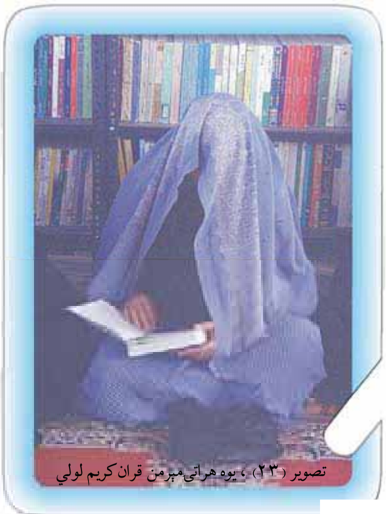

تصوير (۲۳)، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشتو سيمو او بدخشان کې برک (وړين توکر) او چکمن دود لري. اوزبېکان او ترکمنان گوپيچه، شلوار، چپن، قاقمه، موزې، ماسې اغوندي او په پښتو کوي يې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

(۲٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپير يو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کميس او پرتوگ، واسکټ او لونگۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

( )

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې گلدوزي کميس او لوی پرتوگ اغوندي او په ځينو سيمو کې ورسره د پايځو په برخه کې ښکلې گلدوزي شوی (پوچې) هم په پښو ترې.

(۲۶) تصوير، جنکۍ په ملي جامو کې

(۲۷) تصوير، پيخه(قره قلي خولۍ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۸) تصویر، ښځې د سو داد اخستلو په حال کې

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

د ښاري خلکو جامې

د کابل ښار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامې عبارت دي له: کمیس، پرتوګ، پټو. خو ښځې ګلداره کمیس او سپین پرتوګ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) په نامه کمیس او د ښوونځیو او مدرسو نجونې ځانګړې کالي، سپین ټکري، هلکان کرتۍ او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارینه، ښځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانګړو مراسمو کې ګلدارې او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډولونه به يې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانګړتیاوې په ګوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کالیو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سیمو د ځانګړو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د پخوانیو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولګي ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟

د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځينې برخې دلته راوړو:

(۳۰) تصوير، د واده جامې

د ناوې او زوم د نکاح جامې

د نکاح د ترلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي ،چې د نکاح په شپه يې وراغوندي. دغه جامې زياتره شنې وي چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او يا سپين وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کليو کې زوم ته سپينې جامې جوړوي او د کميسه غاړه يې په ښکلې ډول خامک دوزی کېږي. سربېره پر دې يوه جوړه بوټونه، لونګۍ، خولۍ، يوه کورتۍ او واسکټ هم د زوم لپاره تياروي او په يوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځينو ځايونو کې يې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کليو کې د زوم لپاره سپينې سيمه ييزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه يو ښکلی خامک دوزي شوی کميس هم لري او له دې جامو سره يو بالاپوش يا کورتۍ، لونګۍ، خولۍ، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې ږدي او د ناوې د ورلو له مراسمو څخه مخکې د سيمې د امام او يا د يو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځينو سيمو کې يې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېره کور ته د ورلو په وخت د ناوې کالي سپين وي او سپينې جامې په نيک فال نيسي، څو ناوې نېکمرغه او سپين بخت ولري. دغه کميس په معمولي توګه لوی وي او ناوې يې سرتر پايه پوښلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زوم کورته د ناوې د وړلو په وخت کې شين رنګې شال د ښه نيت په توګه د هغې پر سر اچوي، څو يې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۱) تصوير، د ناوې

(۳۲) تصوير، ترکمنه نجلۍ د واده جامو کې

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتياوو په برخه کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولايتونو کې د واده جامو ترمنځ توپيرونه ووايئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سیمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصویر

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زیات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښوولو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېډ یا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پولیسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېډ په ډول تېرېږي. د ښوونځیو زده کوونکي هم له ځانګړو کالیو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳٤) تصویر، د سرتېرو رسم ګذشت (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې یې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت ګڼي. ديني عالمان او سپين ږيري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د ويار نښه ګڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولايتونو کې زياتره خلک چپنې، جېلکې، پګړی، ، پرتوګ او ګلدوزي شوی کميس اغوندي.

(۳۵) تصوير ، د پوهنې زده کوونکي

(۳٦) تصوير، کوچنۍ نجلۍ په ملي جامه کې

(۳۷) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د جامع جوماتونو ملايان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مراسمو بهير

سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضيانو ځانګړې جامې د علماو و په نظر غوره کار دی.

د کندهار، فراه، نيمروز او هلمند ولايتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې يوه ځنډه يې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولايتونو کې خلک زياتره تورې، سپينې او تيز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارينه سپينې

(۳۹) تصویر، يو ځوان دنيالګی کښنو لو په حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولۍ پر سرکوي چې هغو ته عرقچيني وايي. دغه خولۍ کله له تهوکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولايت کې د جامو د تهوکر رنګونه زيا تره نيم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپلې سيمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې يې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان د کورنۍ د باغ ښکلي ګلونه دي چې ټول خلک ورسره مینه لري او هغوی ته ځانګړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بیانیږي، لکه: د نویو زیږېدلو ماشومانو د عقیقې، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(۴۰)و(۴۱) تصویر ونه، جنکی او هلکان په ملی جامو کې

په ځینو سیمو کې د کورنیو د لومړني پیدا شوي ماشوم لپاره د هغه نیا څو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ بړستن، کمپله، بالبنت، دستمالونه او ورسره نور شیان برابروي. جامې د یوه کوچني ځانګړي مجلس په ترڅ کې د نوي پیدا شوي ماشوم کور ته وړل کیږي.

عقیقه، اسلامي ځانګړی سنت ګڼل کیږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې یوه جوړه نوي، ښکلي کالي برابروي او په هماغه ورځ یې ماشوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نویو زیږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالیږي.

زموږ د خلکو یو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترڅ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

کې نوې جامې رانيسي چې هغوی هم د اختر په خوښيو کې برخه ولري.

(٤٢) تصوير، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شريف)

سربېره پر هغو چې مخکې وويل شول په ځينو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زرې ټوټو سره سينګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې ور اغوندي. وړې جونې هم چرمداره او زرې ښايسته کميسونه له شين رنګه ټيکريو سره اغوندي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې ووايي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دوديزو جامو نومونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو کې د ماشومانو جامې يو د بل سره څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانيو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې ليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دريم ځپرکي لنډيز

د هېواد په شمالي او شمال ختيځو سيموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، ګوپيچه او لونګۍ اغوندي. په سويلي او سويل لوېديځو سيمو کې ګل ګنډ (ګلدوزي) شوي تارين او وړين ډېر ښکلي ځادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځينو شمال ختيځو سيمو کې د وړينې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سيمو کې د خلکو پا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحۍ او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، دکميسونو د غاړو ګل ګنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځينې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې ځړوکی شين او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپين رنګ لري.

د ځادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

واکمني او سیمه ییزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنیز او حیاتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ دځوانانو دنیکمرغۍ ځاله ده او دټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلوکې ډېر ارزښت لري اوهمدارنګه زده کوونکي دې د قومي جرګو ارزښت او د تاوتریخوالي دپیداکېدو لاملونه وپېژني.

(٤٣) تصویر، د (نورستان) سیمه او اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنۍ توکمیز جوړښت

ـ ستاسو په سیمه کې کورنۍ جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورګانو، زامنو ننګیاندو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیاتره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوندکوي. د هېواد په جنوبي او جنوب لویدیځو سیمو کې دغه دود ډېر دی اوآن ځو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه یي کلا کې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوندکوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زیاتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورګانې او ننګیاندې د پلار او مور تر لارښوونې لاندې کار کوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خوانښې او د زوی او ننګور په ژوندکې د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمد نو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه ګوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېریا ل کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

کلی

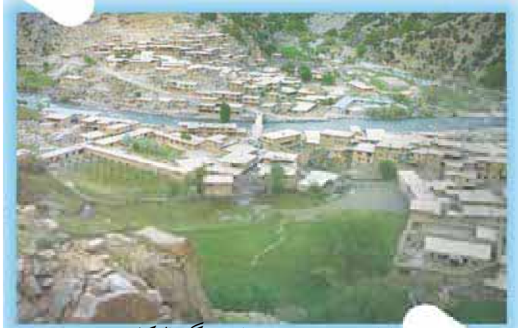
(٤٤) تصویر، د نورستان د برګمټال کلي

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنۍ او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

كلي د نورو سپين ږيرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ويالو پاکولو، دغنمو لو، نيالګيو کېنولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به يې برخه اخيسته.

(٤٥) تصوير، حشري کارونه

په ځينو سيمو کې به ځو اربابان يا ملکان د يو لوی ملک تر واک لاندې وو چې هغه به يې د مخور (سپين ږيرې) په نامه ياداوه. مخور او يا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

(٤٦) تصوير، حشري کارونه

زموږ د هېواد په اسماعيليه مېشتو سيمو کی له ملک او ارباب څخه پرته به (پير يا شاه) و او هغه به خليفه ګان درلودل، خليفه ګانو به د پير په لارښوونه ټولنيزې چارې ترسره کولې.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د کورنۍ د ښېګنو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پايلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بيان کړي.

پوښتنې

- که د کورنۍ بنياد نه وي، ځوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنيزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلي يا سيمه ارباب يا ملک و نه لري د هغې کلي يا سيمې خلکو ته کومې ستونزې پيدا کېږي؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د خپلو کورنيو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او يا د سيمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ولسم لوست

مرکه او جرګه

- مرکه او جرګه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېواد کې څه ډول تاريخي سابقه لري؟

زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بيا په سويلي سيمو کې مرکې او جرګې د قومي او ټولنيزو ستونزو او لانجو د حلولو واک لري. د جرګو غړي تجربه لرونکي سپين ږيري، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، ډېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونولاندې غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

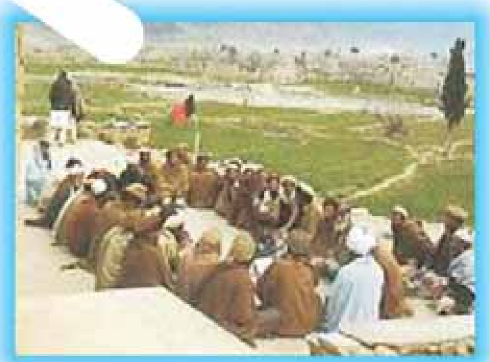
(٤٨) تصوير، قومي مرکه

د قبيلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرګه ګی وايي، چې د اړتيا په وخت کې د قبيلو ترمنځ د کوچنيو لانجو د فيصله کولو لپاره جوړېږي.

کله چې جرګه ګی د يوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بيا د لانجې د حلولو لپاره لويه جرګه راغوښتل کېږي. د دغې جرګې غړي قاضيان، د قوم مشران، نرخيان او نور وي.

(٤٩) تصوير، قومي جرګه

په عمومي ډول مرکه يا جرګه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

١ـ جرګه ګی: د جرګو په دې پړاو کې څو محدود سپين ږيري ګډون کوي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوې په برخه کې يوازې خبرې اترې کوي.

۲ـ د مرکې دويم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي يې د دواړو لوريو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې يو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک يې نه وي ورکړی هغې ته «نيمګړی واک» وايي.

۳ـ په دريم پړاو کې نرخيان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبار لري، چې هغې ته (جرګه) وايي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فيصله کوي. جرګه د (تميز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د ستونزو د پېچلتياوو په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن مياشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرخ او لګښت په غاړه لري.

کله چې موضوع ډېره مهمه، پېچلې او لويه وي نو د قومونو مشران، نرخيان او په مرکو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوريو پورې څه تړاو ونه لري د ستونزې او لانجې

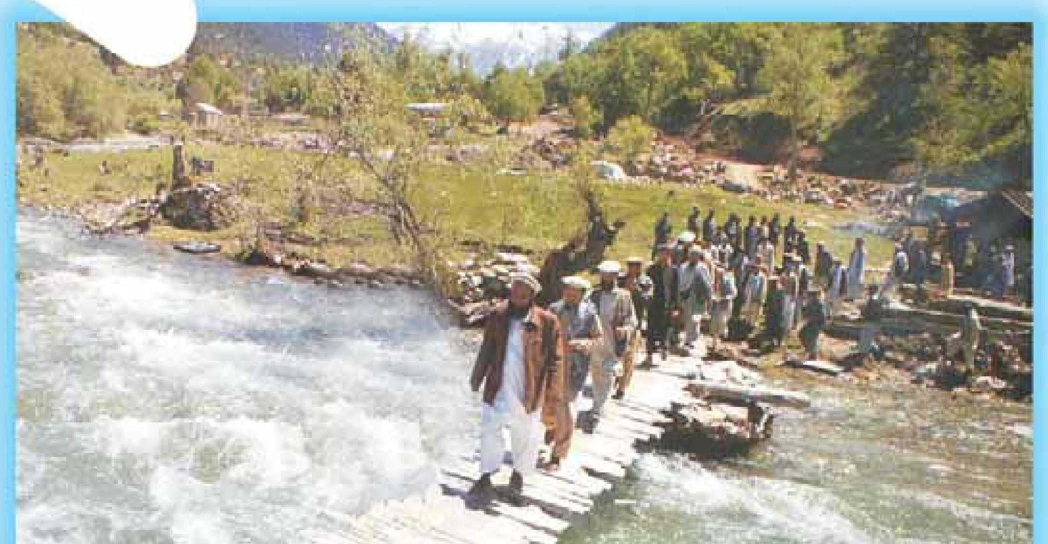

(۵۰) تصوير، د نورستان سپين ږيري او مشران د جرګې په لور روان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوریو بشپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وړی واک) وايي. دغه د جرګې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراګانو او جرګو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لوري د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کار کموي او د خلکو لپاره آسانتیاوې رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسوالیو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونو کې د سپین ږیرو شوراګانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراګانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لوري شوراګانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې حل شي. که دا فیصله
د دعــوې دواړه لوري ونه
مني نو هغه وخت موضوع
رسمي مراجعوته ورسپارل
کېږي.

(۵۲) تصویر، قومي جرګه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولګي کې فعالیت

- هــر زده کوونکــی دې د خپلې ســیمې د واک لرونکو شــخصیتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه ګټې لري؟
- آیا په ځینو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکــي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهیت په برخه کې د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د تاوتریخوالي او دښمنیو سرچینې، لاملونه او ماهیتونه

- تاوتریخوالی او دښمنۍ د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل ګرځي، د خلکو په منځ کې تاوتریخوالی او دښمنۍ دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعګانو ماهیت اولاملونه په ګوته شي.

۱_ د تاوتریخوالي او دښمنیو ارونه، لاملونه او ماهیتونه

د تاوتریخوالي او دښمنیو لوی لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انسان تل د خپلې منفي بوختیا او رواني ستونزو د ارضا لپاره بهانې لټوي. وايي: «له بېکاره، خدای بېزاره» په ځانګړې توګه هغه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورسره مله شي، تېکرونه او تاوتریخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتریخوالی ناڅاپي او غیر ارادي دي.

په کلیو کې د تاوتریخوالي یو بل لامل د نورو خلکو د شتمنیو او ځمکو په زور غصبول دي، او یا د وچکالۍ په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نیونه ده چې

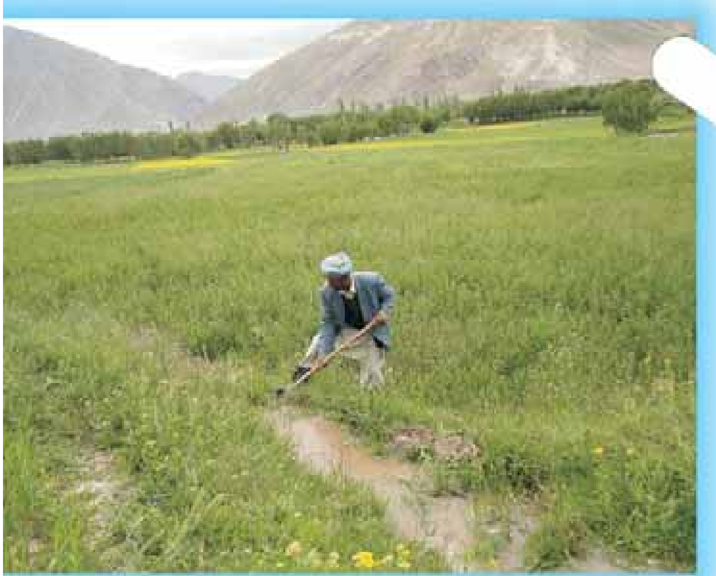

(۵۳) تصویر، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کال په طبيعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځينې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او يا د ناحقه وراثت دعوا کوي. يا له هغه سره چې په بڼ يا ځمکه کې شريک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتريخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سړي ته د پور نه ورکول هم د تاوتريخوالي اوجګړې لامل کېږي.

دغه تاوتريخوالی په لومړی سر کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنيو بدلېږي.

خو په دې وروستيو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغدارۍ، د ښاريو روزل، سوداګرۍ، علمي او نورې بوختياوې لاس ته راوړې دي او هماړنګه زموږ په ټول هېوادکې چې د علم او پوهې ورانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتريخوالي په بدی او تاوانونو پوهېدلي، نوځکه دکورنيو او قومونو په غېږ اخېستنو او وګړو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپين ږيرو، عالمانو او جرګو په پريکړو او يا د قضايي او حقوقي مراجعو پر پريکړو باندې قناعت کوي او د جاهليت دورې غير اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

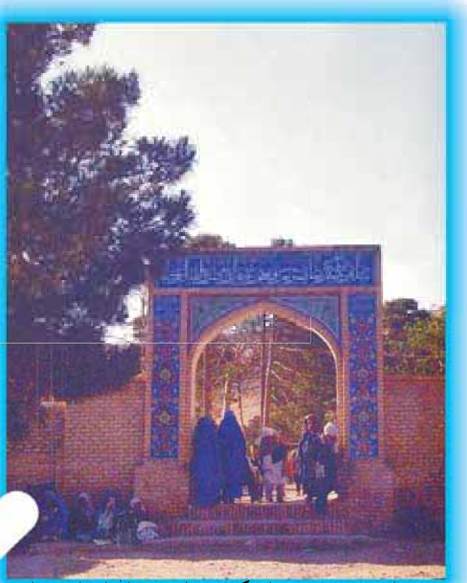

(٥٤) تصوير، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتريخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو اولامل په برخه کې خواجه عبدالله انصاری(پير هرات) داسې ويلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چيز است: از وقت پيش مي خواهند، از قسمت بيش

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتریخوالي پیل

تاوتریخوالـی او ټکرونه لومړی له زیږو خبرو او لفظي مشـاجرې څخه پیل کیږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رسـیږي. کله چې د دواړو غاړو د غوسـې دېګی په خوټیدو راشي له ډبرو، لرګیو او نورو توکو څخه یو د بل پرضدکار اخلي.

د ښېلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لږ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر وو.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:

......و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او خلکو ته ښښنه کوونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هیڅ یوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ویلي دي:

کـر د ګلـو کـره چـې سـیمه دې ګلزار شـي
اغـزي مه کره چې پښـو کې به دې خار شـي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ویلي دي، چې:

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

(۵۵)تصویر ددوستۍ دوني تمثیل

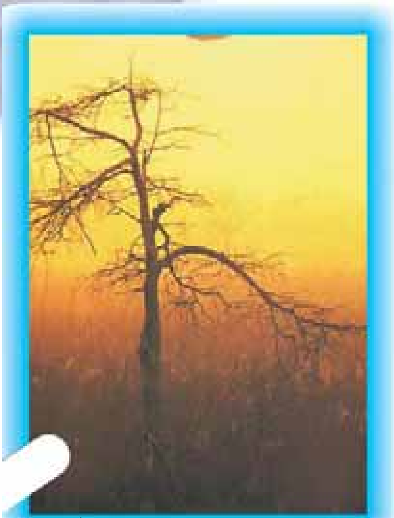

(۵۶)تصویر ددښمنۍ دوني تمثیل

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د تاوتریخوالي او د هغه د ناوړه پایلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتریخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پایلې رامنځته کوي؟
- د کورنیو ترمنځ پرله پسې دښمنۍ کومې ناوړه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتریخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توګه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې يې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپين ږيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کېږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توګه سره فيصله کولی شي.

پنځم څپرکی

استوګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېوادکې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختینو کورونوځینې ښېګنې وپېژني اوپه هېوادکې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو اوصنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېوادکې لرغوني سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یارلسم لوست

سمڅې او ختين کورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد کې د استوګنې ځايونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځينې يې ډېر ابتدايي او پخواني دي، لکه: سمڅې، غارونه، پرستنو ولاړ کورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سيمو کې دود و او تر اوسه يې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدايي د اوسېدنې ځايونه دي چې لومړنيو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

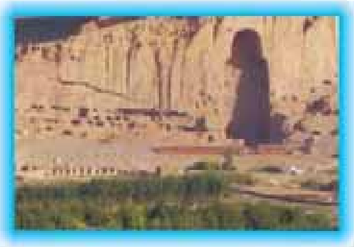

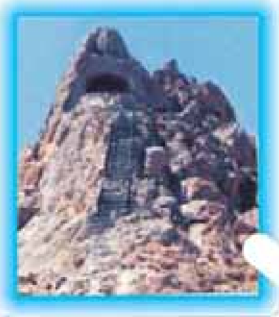

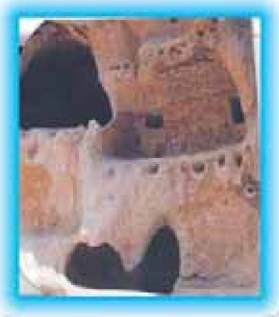

(۵۸،۵۹،۶۰،۶۱،۶۲) تصويرونه، د سمڅو ډولونه.

جوړول. دغه ابتدايي کورونه په معمولي توګه تياره، نمجن او وړې دروازې يې درلودلې چې هم انسانانو پکې ژوندکاوه او هم يې څاروي پکې ساتل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د ختينو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

۱ـ په لرګيو پوښل شوي کورونه

(۶۳) تصوير، په لرګو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تيږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چت يې په دستکو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړي دستکونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته وربانډې تختې، پوزي، د ونو شاخچې، کڼکې او جارو(کيان او وابښه) اچوي او بيا وربانډې کلکه شوې خټه (غوره ګل) هواروي او له هغه وروسته يې اخېړوي. هغه کېږي دغه اخېړ ډېر هوار او داسې شيب ولري چې اوبه وربانډې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په څندو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه د ګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دايمي توګه اور بلېږي او د اور لوګي د کلونو کلونو

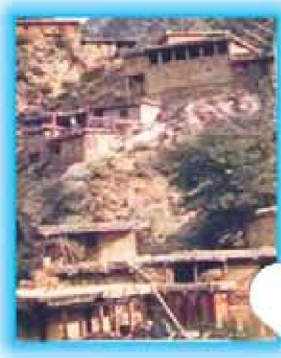

(۶۴) تصوير، دلرګو کورونه

(۶۵) تصوير، د لرګو کورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوږدو کې دکور چت لکه د قیر غونډې کلکوي.
پــه همــدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو ســیمو کې دود لــري چې هلته زلزله او ورښت زيات کېږي.
په لرګو باندې د پوښــل شــو و کورونو چتونه کله په نقاشي شــويو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترســره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې د کابل ښار او ځينو ولايتونو په زړو ښارونو کې ليدلی شو.
ځينې دغه کورونه چې شتمنو او بډايو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلي ورونه او ورسی لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲_ ګنبدي ختين کورونه

د دغو کورونو د ديوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او خښو څخه کار اخيســتل کېږي. چت يې په ښايســته ډول په خښتو او ختو پوښــل کېږي او د لا ټينګښت لپاره يې په تشو ځايونو کې وړې تيږې او جغل ورنښلوي. دغو وړو تيږو او جغل ته (آغاز) وايي.
دګنبدي کورونو جوړول پوخه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې يې مقاومت لږوي.
د دې کورونو رواقونه په اخير او کله کله يې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.

(۶۶) تصوير ګنبدي کورونه (هرات)

ختين کورونه سره له دې چې ابتدايي او ساده دي، ځينې ښېګڼې او ګټې هم لري. يوه ګټه يې دا ده چې د ګرمـــي او يخنی مخه په ښــه توګه نيسي او د ګرمي او يخنـــی د نفوذ او تېرېدلـــو په مقابل کې ښه مانع دي.
يعني هغه کورونه نسبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغــو کورونو ته چې نن په عصري او کانکريټي ډول جوړېږي، په اوړي کې يخ او په ژمي کې نســبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادوني وړ ده چې خټين کورونه دکانکريټي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خټينو کورونو نورې گټې او زيانونه ووايي.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره گټور دي؟
- هغه خپرې چې دکورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومې ښېگڼې لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکــي دې د هغو بېلابېلــو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېري کورونه

- ستاسو په سیمه کې څوک په ښېري کورونو کې ژوند کوي؟

زمـوږ په هېوادکـې پر ختینو کورونو سـربېره، ښېري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

(۶۷) تصویر په لیمڅي او ګلیم باندې پوښل شوی جونګړه

۱_ کوډلـه (**جونګـړه**): دغـه کورونـه بزګران له خسـو، لرګیو او د لرګیو له خادو څخه جوړوي.

کوډلې زیاتره د پسرلي، اوړي او منې په فصلونو کې د فالیزونو، درمندونو او دښـتې په آزاده هوا کې په ګنبدي یا مخروطي شکل جوړېږي.

۲_ ښپـره: ښپره هم له تاوشـو و (منحني) ډولـه خادو څخه جوړېږي. دیوالونه یې له مـزو، مزرو او یا له کښکي څخه جوړوي او سریې په پوزي، کښکي، خسو او اغزو پوښي او ګلیم یا لمڅی پرې غوړوي.

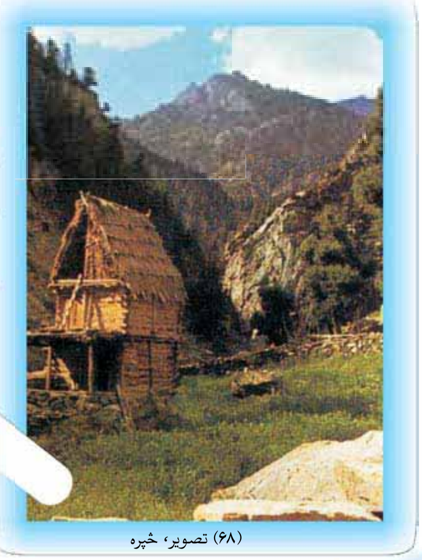

(۶۸) تصویر، ښپره

(۶۹) تصویر، ښپره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷۰) تصویر، الاچغ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چې آلاچغ ورڅخه جوړوي له کږو شویو خادو، لیمڅي، تغر او له داسې نورو څخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډي او پورتنۍ څوکې یې په ګنبدي ډول سره یو ځای کوي او تړي او شا او خوا یې پوزی د دیوال په ډول دروي. سریې هم په پوزي تغر او لیمڅي پوښي. دننه او بهرنۍ برخه یې په (کشیده ګلیم) او په زوندیو ښایسته کوي.

۴_ کېږدۍ: زموږ د کوچي هېوادوالو ګرځنده کور دی چې له تورو او کلکو تو کرانو څخه جوړېږي او په تینګو او کلکو رسیو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

یادښت: د کوچیتوب فرهنګ او دود، همېشنۍ مسافرت او ګرځېدل له یوې سیمې نه بلې سیمې ته او په کېږدیو کې ژوندکول زموږ کوچیو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

(۷۱) تصویر، کیږدۍ

۵_ خرګاه: یو ډول لویه کېږدۍ (کېږدۍ یا خیمه) ده چې له لیمڅي څخه جوړېږي.

زموږ قرغز هېواد وال یې په پامیر (د نړۍ بام) کې جوړوي او کارترې اخلي.

خرګاه د هغوی د استوګنې دایمي کورونه دي.

۶_ خیمه: خیمه هم د ګرځنده کوټې یو ډول دی چې په آسانۍ سره د رول کېږي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسانی سره ټولېږي. خیمه له جیمي او نورو ډېلو ټوکرو څخه ګنډل کېږي او په کلکو رسیو باندې په هغو لرګینو یا اوسپنیزو موړو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول یې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کیږدۍ او خرګاه په باندو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځینې وخت په کلیو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومي توګه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷_ د لويې جرګې خیمه: یوه لویه خیمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۷۲) تصویر، د کابل په نړیوال کنفراس کې د هیواد ولس مشر د او یا هیوادونو بهرنیو چارو وزیرانو سره

افغانستان دودیزه (لویه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته پکې لوی دولتي، ملي او بین المللي کنفرانسونه دایر شول.

په دې وروستیو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانیونو او بهرنیو میلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

(۷۳) تصویر، د لویې جرګې خیمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د ځېرې کورونو ښېګڼې ووايي:

پوښتنې

- د ځېرې او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه ځېرې چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د ځېرې او آلاچغ کورونو ګټې بيان کړئ.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشـــرانو څخه د ځېـــرې جونګړې او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

غوجلې

- تاسو کله د ځارویو غوجل لیدلې ده؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه ځاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره یې تل له غوجلو څخه ګټه اخیستې ده. دغه غوجلې له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتن Qutan، کټاره دار، شپړې، توله، آغیل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې یادېږي، په لاندې ډول د هر یوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ ـ شپول: له تیږو څخه جوړه شوې محوطه ده چې په کلیو او بانډو کې د ځارویو (پسونو او غویو) لپاره جوړېږي.

د ځارویو د شمېر په اندازه په دایروي ډول تېږې د یو او یا یو نیم مترو په اندازه یوه د بلې د پاسه ږدي او د تېږو دیوال جوړوي چې پـه دې کې له تېږو څخـه پرته نور هېڅ ډول مصالـې لکه خټه، سـمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

د ننوتلـو او وتلـو دروازه یـې هم لـه تیږې څخه جوړېږي او سـر یې طبعاً خلاص وي.

(۷۴)تصویر

۲ ـ سمڅ : د وریـو او وزګوریـو (ورغمیو) غوجله ده. د لویې تیږې څنګ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نـورو دربو خواو ته یـې د تیږو دیوال جوړوي. څرنګه چې توله په لړه ساحه کې جوړېږي، ځینې وختونه یې سـر په کنکو

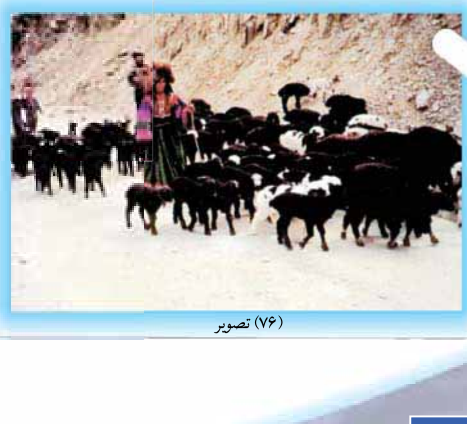

(۷۶) تصویر

او لښتو باندې پوښوي.

۳ـ خېږه: په هغو سیموکې چې ځنګلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغې Erghai، خېړې او نورو څخه خپږه جوړوي او د غوجلې شاوخوا ورباندې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له خپږې جوړوي او سر یې پرانستې وي.

۴ـ غوجل: غوجل د څارویو ستنې او پخوانی غوجله او د ختو کوته ګی ده. د وتلو او ننوتلو د لرګي دروازه لري. له کوچنی سوری نه پرته نورې کړکی او پنجرې نه لري.
د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختین آخورونه لري چې په هغو کې وابنه او بوس څارویو ته اچول کېږي.
نر جنګې او ښکرور غوایان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارویو جلا وي.

۵ـ اسطبل (**چوپتره**): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره د لرګي یو پنډ موړی پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) یا د آخور موړی وایي.

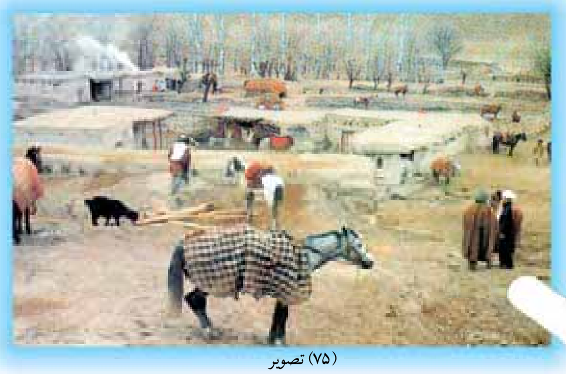
(۷۵) تصویر

۶ـ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلی او د لېږد راليږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې یې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه یې یوځایې ورکوله. په پسرلی او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې څرول (پوول) او چاغول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - کټاره: د دې غوجلې سر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوړي په فصلونو کې د څارویو د ساتنې لپاره جوړوي. کټارې د ونو له وچو لرګیو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځینې اړوندې نکتې.

کله چې له څارویو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سره خامخا د پرانګ، شرمښ او د څارویو د دارلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کیسې ویل کېږي.

د هغه دارونکي لېوه کیسه د خلکو یاده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپې له غفلت څخه یې ګټه پورته کړې او د پسونو غوجلې ته ور ننوتلی، یو پسه یې خوړلی او نورې یې زندۍ کړې او وژلي وو، بیا یې د خولې او غاښونو په واسطه راکښلي یو پر بل یې انبار کړي او د هغوی په سر په آسانۍ سره ختلي او توانېدلی و چې د غوجل سوري څخه ټوپ ووهي او وتښتي.

پورتنۍ ځرګندونې د ساده او دودیزو غوجلو په هکله وې چې په هغې کې د څارویو پاکوالی او نظافت او روغتیاساتنه ډېره کمه رعایت کیدای شي. خو نن ورځ په زیاتره سیمو کې لویې طویلې جوړېږي چې په هغې کې هم د طویلو او څارویو پاکوالی او نظافت په ښه ډول سره په پام کې نیول کېږي او هم پکې د څارویو د خوړو کیفیت ګټور او صحي وي چې د مالدارۍ یا د څارویو د فارم په نامه یادېږي.

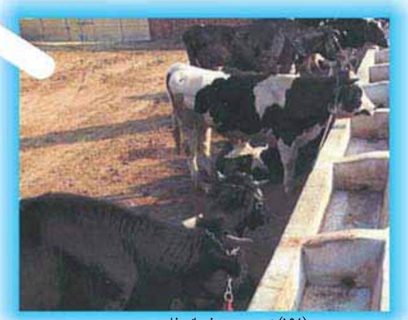

(۷۷) تصویر، د غوبانو فارم

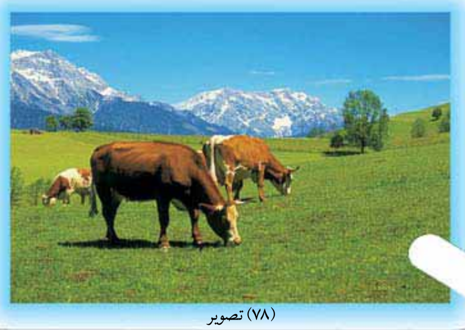

(۷۸) تصویر

(۷۹) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ادبیاتو کې شـاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانګ، شـرمښ او مېږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

په دري ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت　　　پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان　　　ستمگاری بود بر گوسفندان»

(۸۰) تصویر پړانګ

پر غاښور پړانګ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه متلونه اومقولې:

میـــش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالـــت) مېږه اولېوه په یوآخور اوبه څښي.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملګرتیا.

(۸۱) تصویر، مېږه

(۸۲) تصویر، شرمښ

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نومونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلې د څارویو د ساتنې لپاره ګټورې دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لرئ؟

کورنی دنده

- زده کوونکـي دې د کورنی له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ســاتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوترو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوترو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوترو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختمانۍ او معمارۍ فرهنګ یو ډول تمثیلوي.

(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسراي (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په ګران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د ساتنې لپاره لوړې کلا ګانې او ماڼۍ جوړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاګانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دېوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو اوکوچنيو کلاګانو او سراچو باندې وېشل کېږي. هره برخه يې د يوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخېستل کېږي.

(۸۶) تصویر، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځي چاوڼۍ

ځينې کلاوې د پاچاهانو، دولتي اراکينو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکې به له کلاو څخه د ساتلو په موخه هلته کېښناستل. دغه برجونه دايروي شکله او د کلا له نورو دېوالونو څخه يې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا ځاري او دښمن په آسانۍ ليدلی شي.

(۸۷) تصویر، د اختيار الدين کلا (هرات)

(۸۸) تصویر، د بُست کلا او طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

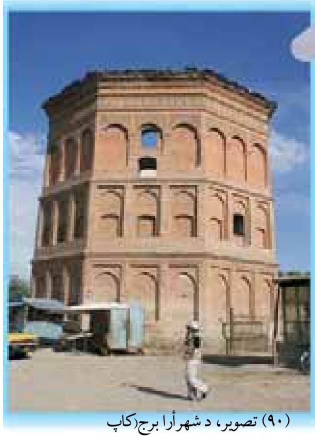

(۹۰) تصویر، د شهرآرا برج(کاب

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاګانو بېلګې په (بلخ، کابل، غزني، ګردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلا ګانې دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینګ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چارواکو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنګ ستري نښانې دي.

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنګ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزګران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزګران او کروندګر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توګه ترې ګټه واخلي؛ ځرنګه چې د مرغیو په تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوي سرې په پرتله ډېرګټور دي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیو کې بزګران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه ګټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړې شوي او نقاشي شوي دي او د دیوال په دننه برخه کې يې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخونې د ځانګړو معمارانوله خوا جوړېږي. په تېره باندینۍ مخه او نقاشي يې یوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچاکار نه دی.

د یادونې وړ ده چې د کوترو مالکان یوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په شاوخواکې يې موجودې وي نوروته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتیاوې بیان کړئ!
- کوترخونې څه ګټې لري ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاریخي کلاګانو په هکله چې په خلکو کې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او له ځان سره دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرایونه

ـ زموږ د هېواد ترټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولایت کې شتون لری؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګنې ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي.

دغه ځایونه د تاریخ په اوږدوکې د خلکو د ټولېدو او دکاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځایونه وو چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلوڅخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونوڅخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.

دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معماریو په ډول ډېرې ښکلې او

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظره

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنایسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي .په پخوانیو وختونو کې لکه د نن ورځې غوندې د وسایلو امکانات او آسانتیاوې نه وې، مؤذن به لوړځای ته ورخاته او آذان به يې کاوه چې غږ يې هرچا ته ورسېږي.

(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

جامع جوماتونه د دوه یا زیاتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافیایي حوزه کې ساری نه لري، دولس منارونه لري.

د یادونې وړده چې جامع جوماتونو د کاشي کارۍ هنر او صنعت لا ښکلي کړي دي.

همدارنګه دعیدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

د ټولېدو مرکزونه وي زیاتره د ښارونو په شاوخواکې جوړ شوي دي چې په دغه ځایونوکې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځینې عیدګاه جوماتونه ښکلي او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور يې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه دیوالونه راتاو شوي وي. خلک د عیدګاه جوماتونو په انګړکې معمولاً د ناجو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه يې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کوونکي ددغو ونو سیورو ته د اختر لمونځونه اداکړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا او د هوا د پاکوالي سبب وګرځي.

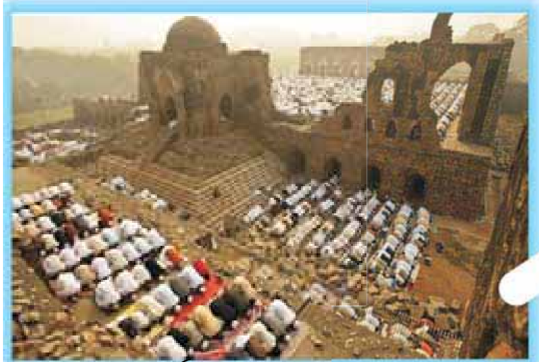
(۹۶) تصویر، دپخوانی عیدګاه جومات

د کابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترخنګ د عیدګاه جومات، د شاه دوشمشیرۀ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نور دي.

د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخصیتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شیر نوایی او د خواجه عبدالله انصاري آرامګاه او دهندوستان د سیسرام په ښارکې دشېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یوهم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو اومسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. له یوه رباط څخه تر بل رباط پورې به منزل په پښو یا د څارویو په شا وهل کېده.
رباطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونوکې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونه د یوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي اوشپه پکې تېره کړي.

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې دکاروانسرای نمونه(کابل)

دخلکو د تولېدو د ځایونو له جملې څخه یوبل دکاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میروکې د لارو پرسرجوړې شوې دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوساینې سره خپلې شپې تیرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګر لري. سوداګر او مسافرین په خونو او د هغوی څاروي د کاروانسرای په بېلوساحوکې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ دهېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- نن ورځ ســوداګر او مسافرین د کاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو د سیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشـرانو څخــه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاشي کاري

په پخوانيو وختونو کې دکاشــي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ســيمو کې دود درلود؟

(۹۹) تصوير، د خاتون گوهر شاد د گنبدې يوه برخه(هرات)

کاشــي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هيواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاريخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بېلگې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې ليدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

زموږ د هېواد د ځينــو جوماتونو يوه ځانگړتيا په هغو کې دکاشي کارۍ د هنر او صنعت کارول دي چې ډېر ظريف، ځــلا لرونکــي او ښــکلی کار پکي شــوی دی. د هرات جامــع جومات او په مزارشريف کې د شاه ولايت مآب روضه يې غوره بېلگې دي.

(۱۰۰) تصوير، د باغ بابر مرمرين جومات(کابل)

د هرات جامع جومات دکاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تیموریانو د دورې د اسلامي معمارۍ يوه ځرګنده، غوره اوښې ساري بېلګه ده چې نړيوال شهرت لري.

د دغه سترو او پرتمينو ماڼيو کاشي کارۍ له باندني څلورو اړخونو ښخه تر سترګو کېږي. دننه دیوالونه او منارونه یې هم کاشیو پوښلي دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دايمي مرمت او څارنې ته اړتيالري.

(۱۰۱) د (هرات) دکاشی کاری تصوير

د هرات له جامع جومات څخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوې دي. د هغو له جملې څخه په کندهارکې د خرقې مبارکې جومات،په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پیر هرات) آرمګاه او نورو ځایونو کې کولی شو چې نمونه یې واخلو.

زموږ په هېواد کې دکاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په څنګ کې د تاريخي ودانیو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې دکاشي کارۍ

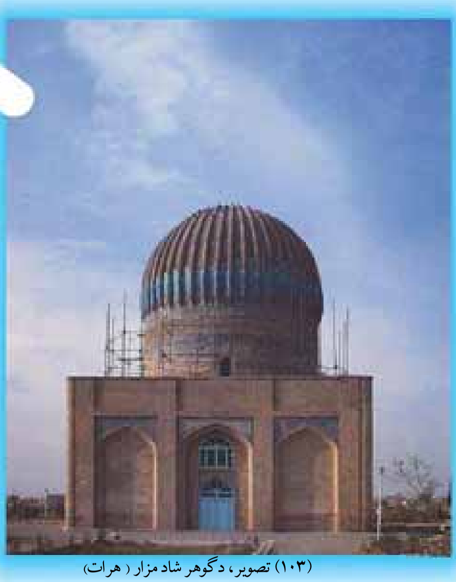

(۱۰۳) تصوير، دګوهر شاد مزار (هرات)

(۱۰۲) تصوير، باغ بابر (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کاشي جوړولو یوه اداره او کارخانه شته چې له یوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشیو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشي کارۍ د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندی کولو، پراختیا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کې (د تاریخي ودانیو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د تولید ټولې چارې د توږلو، تنظیم او کاشي ګانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د(منظرجهاد) د ځلې بیروني خوا کاشي کاري ده چې په دې وروستیو کې زموږ د ګران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه دساتنې په نیت جوړه شوی او د ډېرو شهیدانو نومونه په کې لیکل شوي دي.

د دغه ماڼیو او کاشي کاریو صنعت شتون زموږ د هېواد تر ټولو نفیس ترینو فرهنګي نښو ویاړلې بیلګې ګڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولایتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصویر، دکاشي لوښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

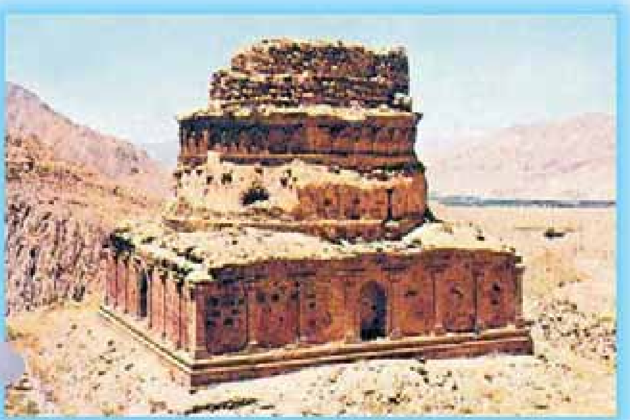

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنګان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نومونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زموږ په هېواد کې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشي کارۍ صنعت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

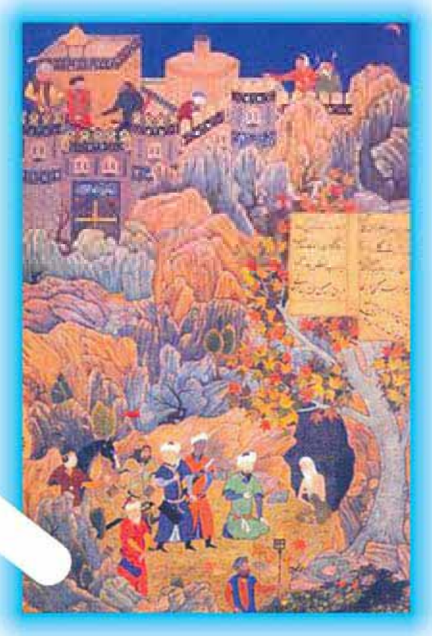

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنګي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورګرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانو څخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږګران هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البته د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معاصره دوره کې میناتوري

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوماتونو، مدرسواو دکنفرانسونو په تالارونو کې ترسترګو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنګونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو ګانوکې کارول کېږي او ترسترګو کېږي.

استادکمال الدین (بهزاد) زموږ په هېوادکې د میناتورۍ د مدرسې بې سارې استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کې نړېوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو څخه ماهر انځورګر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د دغه د هنر لارې تعقیبوي.

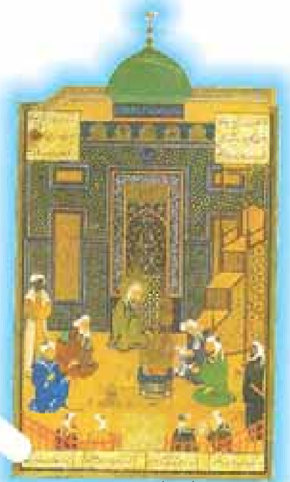

(۱۰۹) د میناتوري تصویر

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلګې لېدل کېږي. استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا را ژوندی کوونکی ګڼي چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وايي:

اگر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاگر رسم نگارستان بهزادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدهيواد د ميناتورۍ د هنر بېلګې

د ميناتورۍ هنر زموږ د هيواد په عمومي ودانيو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشريف په ښارکې د شاه ولايت مآب روضه او د ځينونورو ولايتونو په ودانيوکې تر سترګو کېږي.

د دغو قيمتي آثارو ډېره برخه د زياتې تاريخي لرغونتياڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورګري په ډېرو ځايونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پيرهرات) د مقبرې ترڅنګ کې د زرنګارکور، د هرات ولايت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی او په نوروځايونوکې شتون لري.

(۱۱۰) د ميناتورۍ تصوير

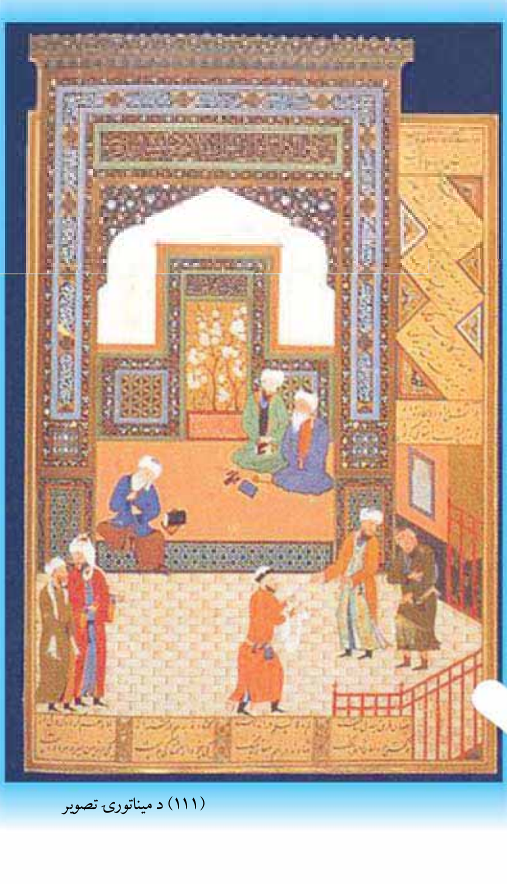
(۱۱۱) د ميناتورۍ تصوير

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د میناتورۍ د هغو آثارو نمونې واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتنې

- «سنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم ولایت کې ده او کوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتورۍ په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنګ پېژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کارۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځينې په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څپري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کښکو له څپرونو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کښکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کپه، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

په سيمه او په هېواد کې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی دمعلوليت سبب گرځي. همدارنگه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتياوې رامنځته شوې دي خود وسايطو په ذريعه د لوگيو، آوازونو او په پايله کې د ژوند چاپېريال دککړتيا د پيداکېدلو سبب گرځي. د څارويو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېريال نه ککړېږي؛ خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

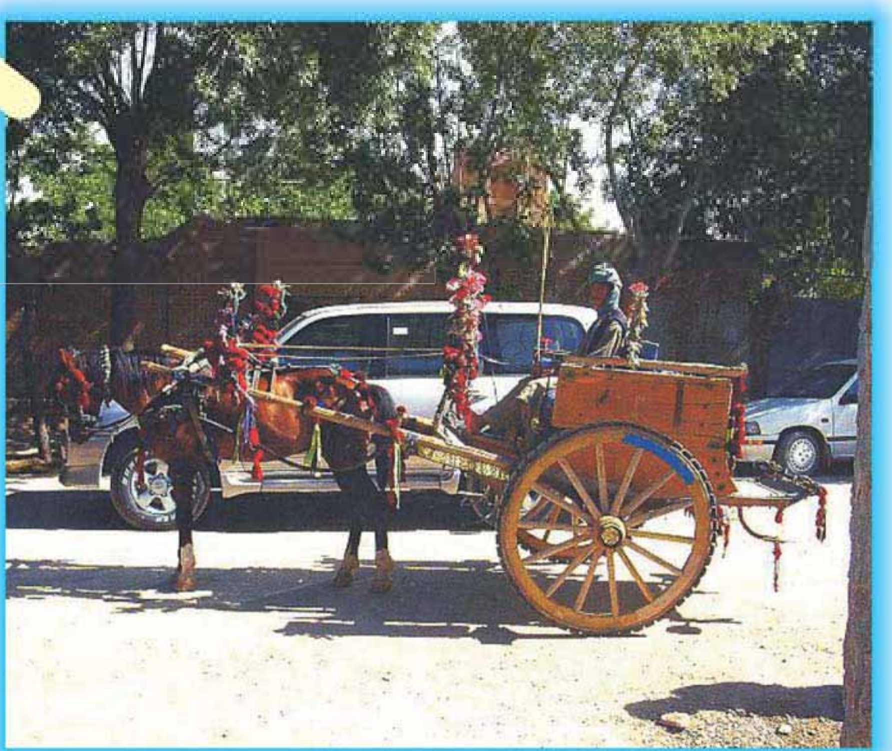

(۱۱۳) تصوير، گل شوې ټانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیموکې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوې ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقلیه وسایط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصویر

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونوکې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصویر

زموږ د هېواد با غیرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویالو، له ګودرونو څخه د مسینو او ختینو اوبو ډک دیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقلیه وسایطو څخه درانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د ځوانانو، سرېو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه ځینې کلیوال شا وخوا شل کیلو بار له لرې ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلی منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتیا وړ لومړني توکي لکه چای، بوره، وریجې او نورشیان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرځایونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسیله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي اوپیاوړي متې لري. دوی غنم، جوار، وریشې، شفتل اونورې غلې دانې راټولوي، ګېډې ترې ترې او په اوږو او شا یې درمندونو او یا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږه غیرتي او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارینه وو سره تل ملګرې اومرستندویه دي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقلولو موارد بیان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسیله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زیانونه لري؟
- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوندکوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کور ته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دکورنۍ له مشرانو څخه د بار د لیږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي، او ټولګی ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لومړنیو وسایطو سره لیږد رالیږد

- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوند کوئ د بار لېږدونه د کومو وسایطو په وسیله تر سره کېږي ؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتیا وړ توکو لېږد رالېږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د یوې لومړنۍ او دایمي مهمې اړتیا په توګه په بېلا بېلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هیواد کې له یوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسیلې موجودې دي؛ د بېلګې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چګینه، جاله (ټل) د سیند اوبه او کوتره دلته یادولای شو.

(۱۱۷) تصویر، چیګنه

۱_ چګینه

د بار د لېږدولو یوه واسطه ده چې د غنمو سترۍ، وابښه او نورې غلې د لوکولو او ربېلو څخه وروسته یې د کروندې څخه د درمند یا ترکوره په کې لېږدوي.

د چګینې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او د کلکو لرګیو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټایرونه نه لري. ټایرونه یې هماغه د لرګیو کندې دي چې ورو ورو ښوېږي او د بار په وړلو کې آسانتیا را منځته کوي.

چګینه د دوو ژغ شویو غویانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې یې اچولی وي کشول

کېږي. د بدخشان ولایت د راغ په سیموکې د دې لپاره چې زیا تره غرونه یې تیټ او خاورین دي له غرونو څخه دغه لېږدرالېږد دچګینه په واسطه ترسره کېږي.

(۱۱۸) تصویر، تَل

۲_ جاله

جاله یوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، څاروي او بار د سیند له یوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دلېږدولو دغه سیمه ییزې واسطې ته د هېواد په ختیځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سیموکې ورته (تل) او (kema) وايي.

(۱۱۹) تصویر، د بدخشان د راغ دسیند دپاسه دکجاوې تل (هوايي زانګو)

په تل کې له څلورو لرګیوسربېره، چې پنډې او کلکې تختې یې پرمخ میخ شوې دي، څو خیګونه(مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې یې ترې تړي ترڅو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سیند په دواړو خواوکې پرمېخ کلک شوی دی د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنیوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسیلې څخه د بدخشان ولایت دکوکچې سیند د آلتینچیلر په سیمه کې او د کونړ ولایت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سیموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځینې وختونه له کجاوې څخه هم د هوایي جالې یا زانګو کار اخیستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د سیند اوبه ، دلېږد رالېږد د واسطې په توګه

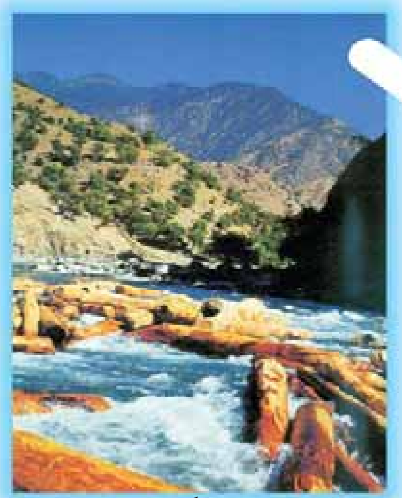
(۱۲۰) تصویر، په سیندکې د لرګو چار تراشي

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، یمګان، زردیو، سر غلام او نورو سیمو کې د سیندونو له اوبو څخه د لېږدرالېږد وسیلې په توګه کار اخلي.

پــه دې ډول کله چې ځوک وغواړي دســتک(لاړي) او لرګي له پورته ســیمو څخه لاندې سیموته ولېږدوي، هغه په ســیندکې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرګي کوزې خواته لېږدوي او په هغه ســیمه کې چې یې وغواړي له اوبو څخه یې د باندې باسي.

۴_ لیک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او ســلاطینو د پوځي اوسیاســي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به یې له خپلې ځالې له یوه ښاره بل ښار ته یو وړه او ساتله به یې. د بېلګې په توګه له هرا ته به یې کابل ته کوتره راوړه او کله به یې چې وغوښتل یو مهم اوعاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به یې په کوچنې کاغذکې ولیکه او د کوترې په پښه

(۱۲۱) د لیک وړونکې کوترې تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالې ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نو ليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطو په هکله له يوبل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

پوښتنې

- چګينه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړي؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځارویو په واسطه لیږد رالیږد

- تاسو کله په کچر یا آس سپاره شوي یاست؟

زموږ د هیواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسه د لېږد رالېږد کارونه د حیواناتو په وسیله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد رالېږد کې له غوایانو، خرو، اوښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد رالېږد په دغو وسایطو خبرې کېږي.

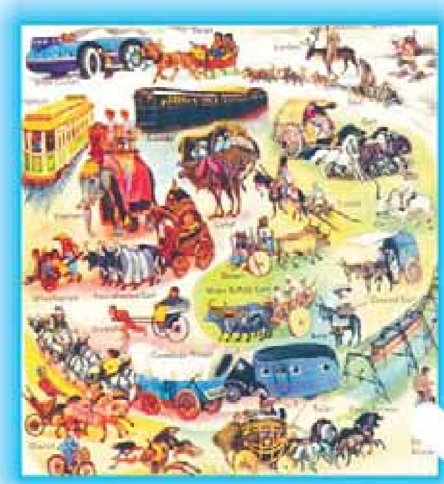

(۱۲۲) تصویر د پېټو د لېږدولو وسیلې

۱ـ غوایي او غژګاو

که څه هم غویان له ډېر پخوا څخه د غوښو، شیدو او څرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خو له دغو ځارویو څخه د ځمکې په یوې کولو، د چګینه کشولو، دګانۍ(جوان) ګرځولو، سورلۍ او باربرۍ کې هم کار اخیستل کېږي؛ لکه چې تاسو یې په دې عکسونو کې وینئ.

(۱۲۳) تصویر، خلک د غژګاو په شا باندې(پامیر د نړۍ بام)

(۱۲۴) تصویر، په غویانو باندې د ځمکې قلبه کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲۵) تصویر، کلیوال خلک د خره پرشا

۲_ خر

له ډېر پخوا زمانو څخه بار وړل او سورلۍ زموږ په هیواد کې په خرو باندې دود وه او ترنن پورې دوام لري. د خره بل نوم درازګوش هم دی. زموږ په فرهنګ کې د خره په اړه ډېرې کیسې، طنزونه او ټوکې شته لکه:

پرخر سپرېدل یو عیب دی او کوزېدل یې بل عیب. یا: آس یو وار لغت وهي، خر، بیابیا. یا لکه په دري ژبه کې چې وايي:

ګوش کربفروش ګوش خربخر
ګوش خربهتر بُوَد ازګوش کر.

(۱۲۶) تصویر، قچرې

۳_ کچر

کچر د چابکۍ مهارت له آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستي ده؛ کچر ترټولو غښتلی بارورونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلۍ کې ګټه اخیستي ده او ددې لپاره چې ډېر غښتلی حیوان دی، نو په پخوا وختونو کې به ترې په سرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنګي قطعاتو کې کار اخېستل کېده. « سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

(۱۲۷) تصویر، د کوچۍ جنۍ

۴_ اوښ

دچا خبره د دښتو او میرو دغه کښتۍ د تاریخ په اوږدو کې د انسان ملګرې او مرستندویه ده. اوښ یو قانع ښاروی دی چې اغزي خوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

(۱۲۸) تصویر، سینګار شوی اوښ

یې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي اودنګ ځاروي څخه په باروړلو او سورلۍ کې ګټه اخېستل کېږي. اوښ کینه ناک ځاروی دی. د ((اوښ کینه)) زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

زموږ دهېواد په ځینو سیمولکه قرقین، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښان په پوپک لرونکو غالیو سینګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او په ځانګړي ډول یې په اوښ باروي. ناوې او ناوې ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شوو کجاوو کې کښېنوي اوله تنګ ټکور سره یې د زوم کره وړي.

زموږ دهېواد په سویلي سیموکې دغه دود هم ډېردی. لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وايي چې پیل یې داسې دی:

که... جاوې، آشالیلا ورو. آ... آشالیلاورو

دغه کجاوې د هودج په څېر دي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ، یا فیل په و اسطه لېږدول کېدې.

دفیل ځانګو هم د هود جونو یو ډول دی.

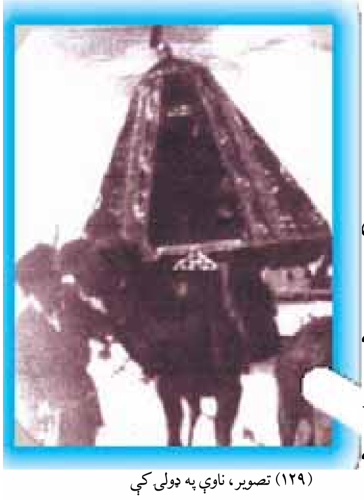
(۱۲۹) تصویر، ناوې په ډولۍ کې

۵_آس

آس ښکلی ځاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نیزه بازۍ آس، پیګه آس، د سورلۍ آس، یابو آس او نور.

د وزلوبې له آس څخه د سورلۍ لپاره هم ګټه اخیستل کېږي؛ هغه په ښکلو یراقونو، زین، نقره کوف لجام یاپه ګلدوزي شوي شال او یالپوشونوباندې ښکلی کوي او ورباندې سورېږي. په کلیوکې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۰) تصویر

ودونوکې ناوې او زوم په دوو سینګار شوو آسونو باندې سپروي او د ساز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کې نامتو آسونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشورمد (عاشورمحمد)،کتُک Katuk آس او داسې نور.

له آس څخه د ګاڼې (جواز)په ګرځولو، د ارهټ په تاوولو، په ښپرکولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو، سورلۍ، ګاډۍ چلولو او نورو کارونو کې ګټه اخیستل کېږي.

ګلداره بګۍ (ګاډۍ)

په پخوا وختونوکې د کابل، مزارشریف، هرات، کندهار، کندز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېروښارونوکې ښکلې بګۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به ګنګریګان او ښکلي ځوندې ترل شوي او سینګارشوي به وو. په داسې حال کې چې په دې ګاډیو کې به څوکسه سپرېدل، په ډېره منډه او تیزۍ سره به یې کش کولې. آسونه رشقې، شوتل، بوس، اوربشې او نور وابنه خوري او پرته له دې چې د ژوند چاپېریال ککړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

(۱۳۱) تصویر (ټانګه)

وایي: کله چې زموږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شایق جمال) آس بوس نه خوړل، نو هغه یې په سترګو شنې عینکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۲) تصویر

ور وترلې چې سپین بوس ورته شنه ښکاره شي او په هغو د شنې رشقې خیال وکړي، او وې خوري.

زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوسه هم د سورلۍ او باروړلو لپاره له ګاډي څخه کار اخلي. په پخوا وختونوکې به یې د آسونو څخه په جګړوکې هم کار اخیسته او سواره نظام اردو به تل په پلي نظام اردو برلاسۍ درلود او د لښکر په سرکې به یې حرکت کاوه.

ډاګ او ډاګي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آسونو څخه په (چاپار) او پوسته رسولوکې کار اخیسته؛ داسې چې په هر یام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به څو آسونه په ټاکلو فاصلو کې هر وخت زین شوي اوتیار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکۍ له مخکني یامه، دې یام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به یې زنګولې تړلې وې، نو غږ به یې له لرې څخه یامچي اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس سپرېده او د لارې ترخنګ به درېده او له رارسېدو سره سم به یې له هغه څخه خورجینه آخیسته، د خپل آس پر شا به یې ترله او آس به یې قمچین کړ.

آس به په منډو پیل کاوه اوخپل ځان به یې په ډېرې چټکۍ بل ((یام)) ته رساوه. په دې ډول ټولو یا مچیانو به لاره په خپلو زین کړو او چمتوشویو آسونو سره وهله او د پوستې په وړلو کې به ټولو برخه اخیستله او پوسته او نامه به یې بې له ځنډه او ډېر ژر

(۱۳۳) تصویر ایلچي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په چټکۍ سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپله سیمه کې دلېږد رالېږد کار کې له ښاروېو څخه دګټې اخیستنې لارې چارې ووایي.

پوښتنې

- اوښان په څو ډوله دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له ښاروېو څخه نن سبا په باروړلوکې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دکورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه دښاروېو دلېږدرالېږد په کارکې د پخواني ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پرمختللو وسایطو سره لېږد رالېږد

- تاسو څو ډوله موټرپېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي یاست؟

د لېږد او رالېږد د اړوند وسایطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بیان شول او له پخوا څخه د خلکو په مینځ کې دود و، ساده و، خو ښېګڼه یې داوه چې د ژوندانه چاپېریال یې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ اوسرعت یې هم کمزورې او سست و.

همدارنګه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر غوښتونکی دی، د لېږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسیلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسیله ډېربار یوسي او هم یې آسانۍ او چټکتیا ډېره وي. په دې موخه یې کراچیوته ټایرونه جوړکړل چې په لومړیوکې ساده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسایطو ته یې لاس رسی پیدا کړ.

هغه وسایط چې انسانانو تراوسه پورې جوړ کړي دي، په لاندې ډول دي:

۱ـ دلېږد رالېږدځمکني وسایط

زنبیل (یوټایر، دوه ټایره لرونکې) لاسي کراچۍ، بایسکل، ډول ډول موټرسایکلونه،

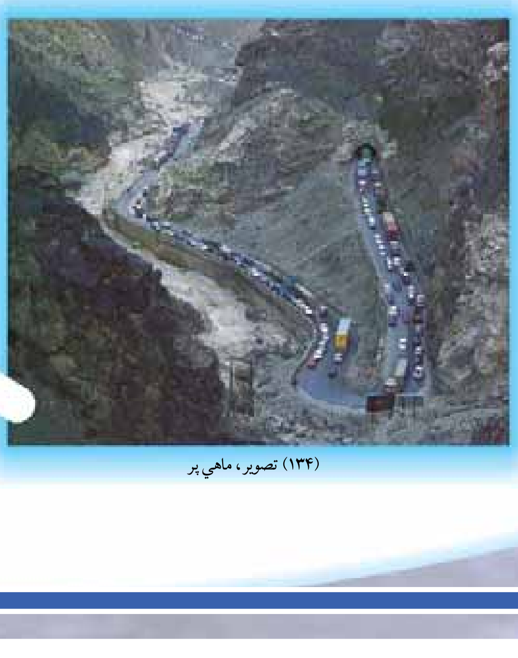

(۱۳۴) تصویر، ماهي پر

رکشـــا،لوی او واړه د باروړلـــو ډول ډول موټرونــه لکه: فلاینګ کــوچ، میني بوس، کاســـتر، سروېســـونه، والګا،کـــرولا، بینز، فیات،فولکـــس واګن، لیموزین، ســـوزکي، برقــي موټرونه، د اوبـــو او تېلو ټانکرونه، پوځي وســـایط، زغـــره لرونکــی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوســـپنې پټلۍ (ریل، اورګاډی) او داسې نور.

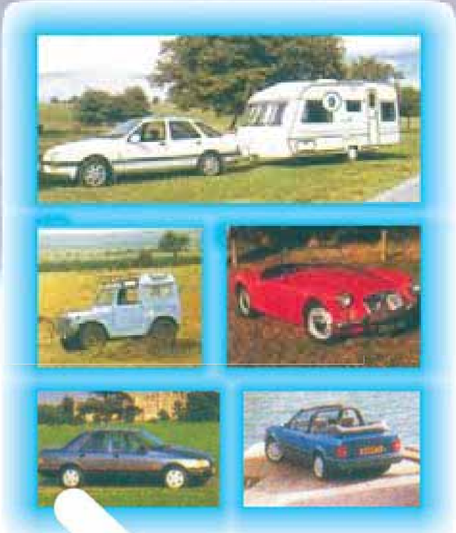

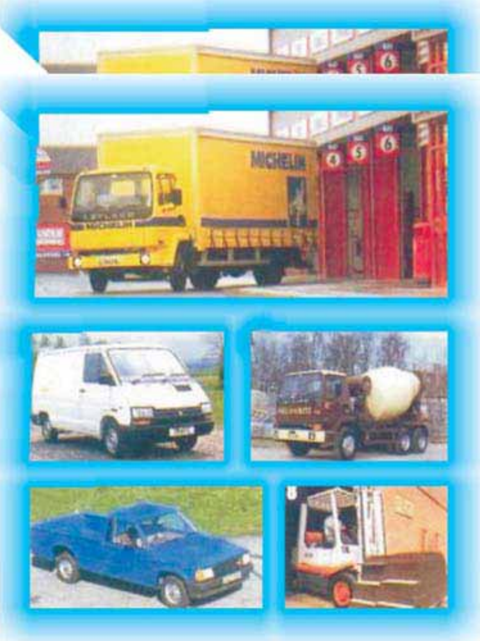

(۱۳۶،۱۳۵) و(۱۳۷)تصویرونه د موټرو ډولونه

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسایط)

دلېږد رالېږد بله مهمه وسیله بېړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هیوادکې د سیندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه ګټه نه اخیستل کېږي.

(۱۴۱) تصویر، په دریاب کې لویه کشتي

۳_ هوايي لېږد رالېږد وسایط

مسافروړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنګي جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ څخه یې چټکې زیاته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځینې یې مسافرین په هوسا توګه له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځینې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

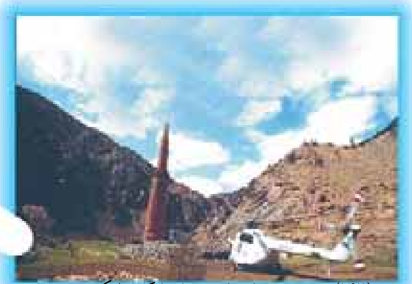
(۱۴۲) تصویر، د مینار جام په خواوشا کې هلیکوپتر

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسیلو لوګي، لوړ او کېوونکي غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېریال نا آرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصویر، د أریانا الوتکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کي فعالیت

هـر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وسـایطو په برخه کـې خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لیږد رالېږد پرمختللي وسـایط د انســانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلېږد را لېږد څمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړې دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کېږي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د بېړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاســه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي لنډيز

په سيمو او هېوادكې د بارونو ليږد رالېږد

زموږ په گران هېوادکې اوس هم ځينې خلک پيتې په خپل سـر، اوږه او په شـا باندې وړي او همدا رنگه د نورو لومړنيو وسـايلو څخه لکه: چيگنه، او ټل (جالي) څخه هم د پېټو په ليږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانيو د لرگيو په ليږدونه کې د سـيند له اوبو او د خطونو په اسـتولو کې له کوترو څخه کار اخيستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پيټو د لېږد او نقلولو عمده وسـيلې اوس هم ځينې څاروي لکه: غوايي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختګ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشـيني وسـيلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنيو وسيلو ډولونه يې لکه موټرونه او يا د هوايي واسـطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وسـايط د ژوند چاپېريال ککړوي په ځانګړې توګه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنګوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوګټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنګي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتیا ته زیان رسوي وپېژني او د سیالیو په مزایاوو باندې چې په نړیواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته دیوالي او مرسته کولو روحیه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصویر وزلوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرويشتم لوست

سيمه ييزې لوبې

- ستاسو په سيمه کې کومې لوبې دود دي؟

سيمه ييزې لوبې بيلابيل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهيسې زموږ دهيواد په گوټ گوټ کې، د ځوانانو، ځلميانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصوير، کوچنۍ جنۍ د ټال د زنگلو په حال کې

بو!بو! گل چې؟، اله داد، چندرى، سيلوى (جزنک بازى) اکوبکو، غېږنيول؟ سپين هډوکي، ډۍ (ډنډه کيلک) پاى پران، کاغذپران، سترگه پټونى، توپ ډنډه، خوسى، د غره څخه ښکته رابښويدل يخمالکي، ليوه او پسه، ډبلى لوبه، ټنډه خره (چړې غوړې)، تيږه غورځول، پيشه کان، ټال خوړل، غولکى ويشتل، نښه ويشتل، دکاني ويشتلو سيالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

(۱۴۶) تصوير، هلکان او لينډى

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴۷) تصویر، د هېواد د اهل هنود و د لرگي لوبه

دلوبو موخې او گټې

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دوديدل ديوه هدف او مقصد لپاره دي. ځينې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوندکې ځـه ناڅـه آسـانتياوې رامنځته کوي؛ لکه نښـه ويشـتل، ټوپ وهل، منډې او داسـې نورې.

ځينې لوبې د بوختيا او تفريح لپاره وي. انسـانان دسترپاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعاليتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصوير، د چوگان لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هیواد کې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه ییزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لګد جنګ)

له اتوڅخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې ګډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دوو ډلو وېشل کېږي.

یوپاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېری جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه ګروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډېرۍ څوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډېرۍ باید دمقابل ټیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډېرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وایي. د خوسي لوری (ګروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېرې مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډېرۍ ورانه کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسی وسو نو هماغه ګروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل ګروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره ستړې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینګه کړي او

(۱۴۹) تصویر، لګد جنګ(خوسی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ســيال ته په جګړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په يوه لاس ترسره کېږي. خپل سيال په زنګانه اړوي او وهلی يې هم شــي. دغه لوبه دومره په زړه پورې اوســـتړې کوونکې ده چې له يوســاعت وخت يادوه ساعته زيات دوام کولی نه شي او يويادوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه ځخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده‌کوونکي دې په خپلو منځوکې دخوسي دلوبې دکولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوسي سيمه ييزه لوبه څنګه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتيا لپاره ګټه او کومې لوبې زيان لري، لیندی (غولک) څنګه ده؟

کورنۍ دنده

- زده‌کوونکـي دې د ډول ډول لوبـو دګټو پــه هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

لامبووهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دوديزو لوبو او ورزشـونو یو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړی ارزښـت لري. زیاتره هغه خلک له لامبو وهلو سـره بلد وي چې کورونه یې د سیندونو یا لویو ویالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفریح څخه برسـېره د انسـان روغتیا او سلامتی ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهریو زده کول یې پوره تمرین او ډېر وخت غواړي.

د لامبووهلو دودیز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصویر، لامبووهل

قولاچه، چونګشي(بقه یي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک والا، په‌کدو سـپور او نور؛ لکه چې وموویل لامبووهل هغه لوبه ده چې ډېرمشـق، تمرین او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ییزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

(۱۵۱)تصویر، انترکانتیننتال هوتل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له یوبل سره مرسته وکړي او یوبل وژغورلای شي.

دیا دونې ورده چې په تېزو اوبو او ګرداوونو کې باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانګړې توګه هغه څوک چې لامبو وهلو کې ښه مهارت ونه لري، باید چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي.

زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بلددي. په ډېرو اوبو او ژورو سیندونو کې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

یادونه

کله چې څوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لویو سیندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، دتېرېدوپرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زین پرسر(قاش) یې اچوي او آس په ډېرې آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو وځي. خوکه رکابونه لکه پخوا غونډې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سیالۍ به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپیر

(۱۵۲)تصویر، بند امیر(بامیان)

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود یعنې له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه سره بل سره ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستر یا پرمهال به ځوانانو او واتر پول کوونکو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنګه د قرغي بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې به هم د لامبو لوبې او د کښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه څومتلونه راوړو.

- اوبه ترستونې، زوی ترپښو لاندې.
- اوبه په ډانګ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر، د باغ بالا هوټل او رستورانت(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک د لامبو وهلو مهارت و نلري او لامبو وهي د کوم خطر سره مخامخ کېږي؟
- څاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله د کورنۍ له مشــرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېږنیول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانۍ یا غېږې نیولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېږنېولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چېنکي، مخامخ غېږ او پهلوانۍ نومونه اخیستلای شو.

دلته به د بېلګې په توګه د غېږ په غېږ او چېنکي غېږنیونې تاسوته د روپېژندل شي.

- **غېږ په غېږ**

پهلواني یا سیمه ییزې غېږې زموږ د هیواد له لرغونو دودونو څخه دی چې زموږ د خلکو د فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي. سیمه ییزې غېږنیونې تاریخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مینه لري، آن سپین ږیری سړي چې که د غېږنیونې توان هم ونه لري، خو د غېږنیونې په مراسمو کې د ننداري لپاره هرو مرو ګډون کوي.

د غېږنیونې لوبې زیاتره د خوښۍ او خوشحالۍ په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه: په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانګړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډګرکې ترسره کیږي، چې نندارچیان په یوه لویه دایره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېږنیونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهیر کله ساعتونه اوږدېږي او له دواړو خواو څخه یو هم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېږنیونې پرمهال یو پټو تر ملا تړي. څوسیال یې له هغه کمربنده ونیسي او مقابل لوري ته ګوزار ورکړي. پهلوانان د دغو غېږو په بهیرکې یوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې راکاږي او په خپلو پښو د پهلوانۍ چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سیال پښې ونیسي او یایې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړیوال المپیک په لوبوکې یې ګډون کاوه او ویاړنې مډالونه یې ځان او هیوادته ګټلي دي. لکه: پهلوان نظام، دریکخانی رحیم، پهلوان ابراهیم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحیم زرګر، پهلوان شجاع او نور...

چینکي غېږ نیونې

چینکي غېږ نیونی هم زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان ورینې قاقمې اغوندي. لنګی تر ملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پیل کوي. دواړه لوري به هڅه کوي چې یو پر بل یرغل وکړي او یو بل له ګریوان څخه ونیسي او کش یې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه یې واړ وي او یا یې په زنګون واخلي او پرېښنو یې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سیال پرځمکه وولي او پر شایې څملوي. ځکه د سیالۍ ورلو شرط پرځمکه د مقابل لورى پرشا چپه کول دي.

کله چې یو بل په دې ډول پرځمکه څملوي او د میدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لویدلی) پهلوان بایلونکي اوهغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د میدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سیالیو په وخت کې له سرغړونې او ناندریو څخه مخنیوی کوي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د غېږ نېولو ډولونه بیان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانی څو ډوله سیالۍ پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سیمو کې سیمه ییزې غېږ نیونې دود لري؟
- په لېسه او یا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلواني کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له غړو څخه د سیمه ییزو غېږنیونو د سیالیو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبوکې ملي ټیمونه

- زموږ په هېوادکې څو ډوله لوبې دود لري؟

له ســیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان د کرکټ ملي لوبډله د کرکیټ په حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېوادکې دوديزې رسمي لوبې زياتې دي او په هره برخه کې ځينې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ييزه او کله هم د دوو سيالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او دکنګل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکتبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنګ پانګ، ټېنس، بد منټن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنګه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراته، جيدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل،کيک بوکس او نور دی.

زموږ په هېوادکې يو شمېر نور دروند وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پری کشول، وزلوبه، تېره اچول، آس ځغلول او نيزه بازي.

(۱۵۷)دبليارد تصوير

(۱۵۸)تصوير، واليبال

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

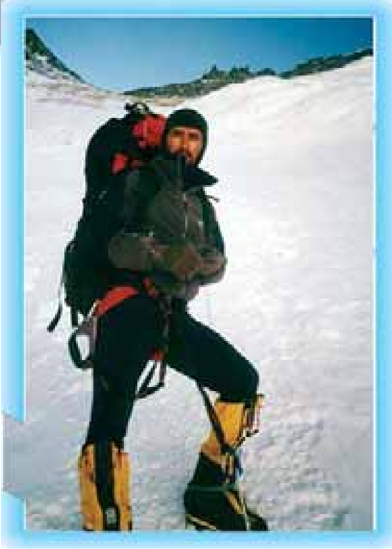

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

د پهلوانۍ لوبه چې زموږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، ګلولې او دیسک اچول، د ګلف لوبه او نور.

په غرونو کې د ګرځېدلو لوبه هم زموږ په

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

هېواد کې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله ییزه توګه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

یادونه: ډېرې لوبې د انســان د روغتیا لپاره ګټورې دي، خو ځینې یې روغتیا ته زیان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښــېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معیــوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کــول، وزلوبه، تېږه (ډبره) غور ځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه ګټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختګ سره مرسته کولای شي؟
- آیا تاسې او یا ملګري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتیا لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړیوالو ورزشــونو په هکله له نورو سرچینو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسو پوهېږئ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنی لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام ګټونکی ځوان

له هغو ستونزو سره سره چې په وروستی لسیزو کې زموږ په هیواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوې زموږ د هېواد څلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو او یو د برونزو مډالونه تر لاسه کړل.

(۱۶۴) تصویر مډال ګټونکی ځوان

په ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زموږ لوبغاړې بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ د کرکټ ټیم په ۲۰۰۸ م کال د امریکې په نیو جرسي، بریتانیا، ټانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هیواد د ځوانانو د فوټبال ټیم د نړیوال جام او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبوکې د سیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

زموږ هېواد ونه شو کولی چې د خپلې ګروه څخه پورته وخېژي خود خپلو سیالانو په وړاندې دلوبډلې د ښو لوبو په ترسره کولو، دهیواد په دننه او بهرکې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بي ساری بریالیتوب: زموږ یو هیواد وال پر بایسکل باندې له ټولې نړۍ راتاو شو او دغه سفرېې د بهرنیو چارو له وزارت څخه پیل کړ او دکابل – کندهار د سړک له لورې هرات او وروسته ایران ته ولاړ. دغه سفرېې یونیم کال وخت ونیو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوګو سلاویا، اتریش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امریکا او د ملګرو ملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د ترټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داووم څېړکي لنډيز

لوبې او بدني روزنه

سیمه ییزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې په ماشومانو، تنکیو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سیمه ییزه دودیزه لوبه ده چې د هغوی د روغتیا او سلامتۍ لپاره ډېره ګټوره ده .

غیږ نیول زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو او ورزشونو یو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سیمه ییزو ورزشونو څخه پرته د سیمې او نړیوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، واليبال او داسې نورې لوبې.

اخځلیکونه

١ـ پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعید.

۲ ـ پوهندوی دکتور سید اکرام الدین حصاریان، دکابل پوهنتون استاد، دماستری دورې درسي کریکولم، دژبو او ادبیاتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ.ش کال.

۳ـ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴ـ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحمید عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړیوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډیمي.

۵ـ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنایت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکلیو هنرونو دپوهنځی پخوانی استاد.

۶ـ د انټرنټ نه تصویرونه

۷ـ جرګه، دسرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت خپرونه، شپږ پرشمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال ورۍ ـ غویی ـ لېندۍ ـ مرغومي ـ تله ـ لړم.

۸ـ جابې، د سرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان- سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹ـ دتیوکلتور او فرهنګ، لیکوال محقق بسم الله حقمل، دویم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حلیمي پرینټینګ ایجنسي.

۱۰ـ دتصویرونو تهیه او عکاسي، دملي ګالری ، ملي آرشیف، دکابل لرغونی ښار، دبابرشاه بن، دنوي ښار دانتیک فروشی دکانونه، د پغمان چندل بایي څخه

۱۱ـ هرات دیروز، امروز، مجید فدائیان ، رضا نظري آهاري، دډیپلوماسی دتاریخ او اسنادو مرکز، دپسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵.

۱۲ـ فصلنامه فرهنګي وپژوهشي دفرهنګ او ځوانانو دوزارت خپرندویه تولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳ـ دپېچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صافی ۱۳۸۶ هـ.ش.

۱۴- د انټرنټ څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سیدعبدالله، یادداشتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library